श्रीः॥

પ ૮ ૧.

પારાશર ધર્મશાસ્ત્ર

॰स्म॰
१

॥श्रीगणेशाय नमः॥ ॥अथातो हिमशैलाग्रे देवदारुवनालये व्यासमेकाग्रमासीनमपृच्छन्नृषय
पुरा ॥१॥ मनुष्याणां हितं धर्मं वर्तमाने कलौ युगे शौचाचारं यथावच्च वद सत्यवतीसुत २ तच्छ्रु
त्वा ऋषिभिः प्रोक्तं वाक्यं व्यासोऽर्कसंनिभः प्रत्युवाच महातेजाः श्रुतिस्मृतिविशारदः ३ यद्यहं स
र्वतत्त्वज्ञो जानामि शौचकालस्थितिं तथापि पितरं मम्ये पृच्छामि मुनिपुंगवः ४ ततस्ते ऋषयः स
र्वे धर्मतत्त्वार्थकांक्षिणः ऋषिं व्यासं पुरस्कृत्य गता बदरिकाश्रमं ५ नानावृक्षफलाकीर्णं नाना
पुष्पैरलंकृतं नदीप्रस्रवणाकीर्णं पुण्यतीर्थोपशोभितं ६ मृगपक्षिनिनादाढ्यं देवतायतना
वृतं यक्षगंधर्वसिद्धैश्च नृत्यगीतसमाकुलं ७ तस्मिन्नृषिसभामध्ये शक्तिपुत्रं पराशरं ॥
सुखासीनो महातेजा मुनिशिष्यगणावृतं ८ कृताञ्जलिपुटो भूत्वा व्यासस्तु ऋषयस्तथा प्र
दक्षिणाभिवादैश्च स्तुतिभिः परिपूजितः ९ ततः संतुष्टमनसा पराशरमहामुनिः व्यास
स्स्वागतं ब्रूयादासीनो मुनिपुंगवः १० स्वस्ति सुस्वागतं तेषां ऋषीणां च समं ततः कुशलं कु
शलेत्युक्त्वा व्यासः पृच्छत्यतः परं ११ यदि जानासि मे भक्तिं स्नेहाद्वा भक्तिवत्सल धर्मं कथय
ते तात अनुग्राह्यो ह्यहं तव १२ श्रुता मे मानवा धर्मा वासिष्ठाः काश्यपास्तथा गार्गेया गौ

पारा॰ स्मृता द्वापरे शंखलिखितौ कलौ पाराशरस्मृतिः २६ त्यजेद्देशं कृतयुगे त्रेतायां ग्राममुत्सृजेत्
२ द्वापरे कुलमेकं तु कर्त्तारं तु कलौ युगे २७ कृते संभाषणादेव त्रेतायां स्पर्शनादपि द्वापरे चान्न
मादाय कलौ पतति कर्म्मणा २८ कृते तत्कालिकः शापस्त्रेतायां दशभिर्दिनैः द्वापरे मासमा
त्रेण कलौ संवत्सरेण तु २९ अभिगम्योत्तमं दानमाहूतं चैव मध्यमं अधमं याच्यमानं स्यात्से
वया न तु निःफलं ३० अभिगम्य कृते दानं त्रेतायां हूय दीयते द्वापरे याच्यमानं स्यात्सेवादा
नं कलौ युगे ३१ कृते चास्थिगताः प्राणास्त्रेतायां मांसमेव च द्वापरे रुधिरं यावत्कलौ चा
न्नाद्यमेव च ३२ जितो धर्म्मो ह्यधर्म्मेण जितः सत्योनृतेन तु जिताश्चौरैश्च राजानः स्त्रीभिश्च
पुरुषा जिताः ३३ सीदंति चाग्निहोत्राणि गुरुपूजा प्रणश्यति ॥ कन्याएव प्रसूयंते अस्मिन्क
लियुगे सदा ३४ युगे युगेषु ये धर्म्मास्तेषु धर्म्मेषु ये द्विजाः तेषां निंदा न कर्त्तव्या युगरूपा हि
ब्राह्मणाः ॥ ३५ ॥ युगे युगेषु सामर्थ्यं शेषं मुनिविभाषितं पाराशरे यथाप्रोक्तं प्रायश्चित्तं प्रदीयते
३६ अहमेव तु यो धर्म्माननुस्मृत्य ब्रवीमि तान् चातुर्वर्ण्यसमाचारात् शृण्वंतु मुनिपुंगवः पारा
३७ पाराशरमतं पुण्यं पवित्रं पापनाशनं चिंतितं ब्राह्मणार्थाय धर्म्मसंस्थापनाय च ३८ २

त्स्मांश्चैव तथा वै देवलस्य च १३ आत्रेयाविष्णुसांवर्त्तः दासाङ्गिरसस्तथा शातातपाश्च हारी
तायाज्ञवल्क्य कृतास्मृये १४ आपस्तंब कृताश्चैव शंखस्य लिखितस्य च धर्मराजकृताश्चैव बृह
स्पति कृताश्च ये १५ कात्यायनकृताश्चैव प्रचेतास्य कृतास्तथा देवशर्मा कृता धर्मा ऋषयः सर्व
संमतः श्रुति शास्त्रोद्भवाः तात श्रुत्यर्थमानवास्तथा अष्टादशपुराणानि वेद वेदांगपारगाः १७
मन्वर्थं सर्वधर्माणां कृते त्रेता सु द्वापरे धर्मा युगत्रयाचारा न शक्ते ते कलौ युगे १८ चतुर्वर्णस्य
या वृत्तिः किंचित्साधारणं वद व्यासवाक्यावसाने तु मुनिमुख्यः पराशरः १९ कल्पे कल्पे क्षयोत्प
त्तिर्ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः श्रुतिस्मृतिसदाचारा लीयंते प्रभवंति च २० ब्रवीमि निर्णयं धर्मसूक्ष्मं
हि विस्तरं शृणु पुत्र प्रवक्ष्यामि शृण्वंतु ऋषयस्तथा २१ कल्पे कल्पे क्षयोत्पत्ति ब्रह्मा विष्णु
महेश्वराः श्रुतिस्मृतिसदाचारा लीयंते प्रभवंति च २२ न कश्चिद्वेदकर्त्ता च वेदं स्मृत्वा चतुर्मु
ख वदेव धर्मं स्मरति मनुः कल्पांतरेऽन्तरे अन्ये कृतयुगे धर्मास्त्रेतायां द्वापरेऽपरे अन्ये कलियु
गे नृणां युगह्रासानुरूपतः २३ धर्मं चैव न जानंते यथोक्तमृषिभाषितं तपः परं कृतयुगे त्रेता
यां ज्ञानमुच्यते २४ द्वापरे यज्ञमित्याहुर्दानमेकं कलौ युगे कृते तु मानवो धर्मस्त्रेतायां गौतमाः

ा स्म० 3

५० अकृत्वा वैश्वदेवं तु ये भुंजंति द्विजातयः सर्वे ते निष्फला ज्ञेयाः ॥ वेदा अपि द्विजा ५१ वैश्व
देवेन ये हीना आतिथ्येन बहिः कृताः तेषामन्नं न भुंजीत काकयोनिं व्रजंति ते ५२ शिरो वे
ष्ट्य तु यो भुंक्ते यो भुंक्ते दक्षिणामुखः वामपादे करं न्यस्य तद्वै राक्षस भुंजते ५३ यतिभ्यः कांच
नं दद्यात् ताम्बूलं ब्रह्मचारिणे चौरेभ्योप्यभयं दद्यात् दाता च नरकं व्रजेत् ५३ चौरो वा यदि
चांडालो शत्रुर्वा पितृघातकः वैश्वदेवेषु संप्राप्तो सोतिथिः स्वर्गसंक्रमः ५४ काष्ठभारस
हस्राणि घृतकुंभशतानि च अतिथिर्यस्य भग्नाशो तस्य होमो निरर्थकः ५५ अतिथिर्यस्य
भग्नाशो गृहात् प्रतिनिवर्त्तते स तस्य दुःकृतं दत्वा पुण्यमादाय गच्छति ५६ प्रत्यासन्नम
धीयानं ब्राह्मणं यो व्यतिक्रमेत् भोजने चैव दाने च दहत्यासप्तमं कुलं ५७ यस्य चैव गृहे
पूर्वो दूरे चास्य गुणान्विता गुणान्विता यदा तस्य नास्ति मूर्खो व्यतिक्रमः ५८ ब्राह्मणाति
क्रमो नास्ति विप्रे वेदविवर्जिते ज्वलंतमग्निमुत्सृज्य नहि भस्मनि हूयते ५९ नगरहंति
तु यो विप्रो अतिथिं वेदपारगं अदत्वा वा न्नमात्रं तु भोक्ता भुंक्ते तु किल्विषं ६० पितरस्त
स्य नाश्नंति दश वर्षाणि पंच च नरकानि कृत्वा विप्रो याति चं वेदपारगं ६१ संध्यास्नानं

राम
३

चतुर्णामपि वर्णानां आचारो धर्मपालनं आचारभ्रष्टदेहानां भवेद्धर्मः पराङ्मुखः ३९ षट्कर्माभि
रतो नित्यं देवतातिथिपूजकः हुतशेषं तु भुंजानो ब्राह्मणो नावसीदति संध्या स्नानं जपो होमः
स्वाध्यायो देवतार्चनं वैश्वदेवातिथेयं तु षट्कर्माणि दिने दिने ४१ प्रियो वा यदि वा द्वेष्यो मूर्खः
पंडित एव च वैश्वदेवे तु संप्राप्ते सोऽतिथिः स्वर्गसंक्रमः ४२ दूराध्वानं यथा श्रान्तं वैश्वदेवमुपस्थि
तं अतिथिं तं विजानीयान्नातिथिः पूर्वमागतः ४३ न पृच्छेद्गोत्रचरणं न स्वाध्यायं व्रतानि च हृद
ये कल्पयेत्तस्मिन् सर्वदेवमयो हि सः ४४ नैकग्रामीणमतिथिं विप्रं सांगतिकं तथा अनित्यं
स ततो यस्मात्तस्मादतिथिरुच्यते ४५ अपूर्वः सुव्रती विप्रो ह्यपूर्वो यतिनस्तथा वेदाभ्यासपरो
नित्यं त्रयः पूर्वा दिने दिने ४६ वैश्वदेवे तु संप्राप्ते भिक्षुके गृहमागते उद्धृत्य वैश्वदेवार्थं भिक्षुकं
च विसर्जयेत् ४७ यतीश्च ब्रह्मचारी च पक्वान्नस्वामिनावुभौ तयोरन्नमदत्त्वा तु भुक्त्वा चां
द्रायणं चरेत् ४८ यतिहस्ते जलं दद्याद्भैक्षं दद्यात्पुनर्जलं तद्भैक्षं मेरुणा तुल्यं तज्जलं साग
रोपमं ४९ वैश्वदेवकृतं दोषं शक्तो भिक्षुर्व्यपोहितुं न हि भिक्षुकृतान्दोषान्वैश्वदेवो व्यपोहति॥

ल्कं स्याया नाशस्यन्ने त्ति दिशतापि वा षड्भिनाकस्य भुंजीत वीरभोग्या वसुंधरा ७४ पुष्पपुष्पे वि
चिन्वीत मूलच्छेदं च वर्जयेत् मालाकार इवोद्याने न यथांगारकारकः ७५ क्षत्रियोपि कृ
षिं कुर्यात् द्विजान् देवांश्च पूजयेत् वैश्यशूद्रौ च कुर्यातां कृषिवाणिज्यशिल्पिकान् ७६
लोहकर्म तथा रत्नं गवां च प्रतिपालनं वाणिज्यं कृषिकर्माणि वैश्यवृत्तिरुदाहृता ७७ शूद्रा
णां द्विजशुश्रूषा परमो धर्म कीर्त्तितं अन्यथा कुरुते किंचित्तद्भवेत्तस्य निःफलं ७८ अविक्रेय
मद्यमांसं मभक्ष्यस्य भक्षणं अगम्यागमनं चैव शूद्रः पतति पंचधा ७९ कपिलाक्षीरपाने
न ब्राह्मणीगमनेन च वेदाक्षरविचारेण शूद्रस्य नरकं ध्रुवं ८० तपः कृतं च योनिस्क
एतद्ब्राह्मणलक्षणं तपःकृता मायोहीनो जातो ब्राह्मण एव सः ८१ श्रुतिस्मृती च द्वे ने
त्रे विप्राणां परिकीर्त्तिते काणो मवेदे कहीनो द्वाभ्यामंधः प्रकीर्त्तितः ८२ श्रुतिर्मूर्त्तेहिस
र्वेषां तदर्थः स्मृतिरुच्यते तन्मूलं धर्मशास्त्रं तु ब्रह्मा विष्णुसमाश्रयं ८३ अन्नदानमद
त्वा तु भुक्त्वा भुंक्ते तु किल्विषं अन्नदानात्परं दानं न भूतं न भविष्यति ८४ अराजके ज
नपदे दोषा यांति वै सदा उद्धतं सततं लोके राजा दण्डेन शास्ति तत् ८५ गजरथतुरंगगो

जपोहोमस्तर्पणंदेवपूजनं दीक्षाभोजनदानंच निष्फलंतिलकंविना ६२ कदाचिदपिनोवि
द्वान्गायत्रीमुदकेजपेत् गायत्र्यग्निमुखाप्रोक्तातस्मादुत्थायतोजपेत् ६३ आकर्षछंद
दैवतंविनियोगस्तथैवच वेदितव्यंप्रयत्नेनब्राह्मणेनविशेषतः ६४ अविदित्वातुयः
कुर्याद्याजनाध्ययनंजपं होममंत्रजलादीनितस्याल्पफलंभवेत् ६५ अस्नाताशीम
लंभुंक्तेअजपीपूयशोणितं अहुत्वाचकृमीन्भुंक्तेअदत्वाविषमश्नुते ६६ आसनेपाद
मारुह्यकुर्यात्स्नानंचभोजनं पानीयंरुधिरंतुल्यमन्नंगोमांसभक्षणं ६७ अद्भिर्धौतंस्व
यंधौतंयद्धौतंरजकेनच नतद्धौतंसुधौतंस्यात्प्राक्उदग्दक्षिणादशां ६८ ब्राह्मणंस्ना
नशालायांतमनुगच्छंतिदेवताः पितरश्चानुगच्छंतिवामुन्नताजलेप्सिणः ६९ कुशपाणेस्तो
यपानंसोमपानेनसमंभवेत् सपवित्रेणहस्तेनकुर्यादाचमनक्रियां ७० ब्राह्मणस्यमुख
भूमिर्निस्फलत्वमकेस्के वापयेत्सर्ववीजानिमार्त्यक्षिः सर्वकामिका ७१ सुक्षेत्रेवापि
तेवीजेसुपात्रेप्रार्पितंधनं सुक्षेत्रेचसुपात्रेचप्रक्षिप्तंनैवनश्यति ७२ क्षात्रियोजनपा
स्तित्वंशास्त्रपाणिप्रचंडकः निर्जितपरसैन्यानिक्षितिंधर्मेनपालयेत् ७३ नश्रीःकु

ाराम
५

यते स्मृतिः ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपाराशरे धर्मशास्त्रे चातुर्वर्ण्यविचारो प्रथमोऽध्यायः ॥ ॥ अतः प
रं गृहस्थस्य धर्माचारं कलौ युगे धर्मं साधारणं शक्यं चातुर्वर्ण्याश्रमागतं १ संप्रवक्ष्या
म्यहं भूयः पाराशरप्रचोदितं षट्कर्मसहितो विप्रः कृषिकर्माणि कारयेत् २ क्षुधितं तृषि
तं श्रान्तं बलीवर्द्दं न योजयेत् हीनाङ्गं व्याधितं क्लीबं वृषं विप्रो न वाहयेत् ३ स्थिराङ्गं नीरुजं
तृप्तं सुनर्दं षंढवर्जितं वाहयेत् दिवसस्यार्द्धं पश्चात्स्नानं समाचरेत् ४ जपं देवार्चनं
होमं स्वाध्यायं चैवमभ्यसेत् एकद्वित्रिचतुर्विप्रान् भोजयेत्स्नातकान्द्विजान् ५ स्वयं
कृष्टे तथा क्षेत्रे धान्यैश्च स्वयमार्जितैः निर्वपेत्पंचयज्ञांश्च क्रतुदीक्षां च कारयेत् ६ तिला
रसा न विक्रेया विक्रेया धान्यतत्समाः विप्रस्यैवंविधा वृत्तिस्तृणकाष्ठं च विक्रयेत् ७
संवत्सरेण यः कुर्यात् किं मतः प्राणघातकः अयोमुखेन काष्ठेन तदेकाहेन लांगली ८
एकाहेन तदाप्नोति शाकुन्द्दिलेन लांगली पाशको मत्स्यघाती च व्याधश्शाकुनिकस्तथा ॥
अदत्तकर्षकश्चैव पंचैते समकर्मिणः ९ वृक्षं छित्वा महीं भित्वा हत्वा तु कृमिकीटका
न् ॥ कृषाणः खलयज्ञेषु किंचित्पापात्प्रमुच्यते १० यो न दद्याद्विजातिभ्यो राशिमूलमु

राम
५

शतं भूमिदानेश्च जलं कनकपात्रं मेदिनी सागरान्त उभयकुलविशुद्धं कोटिकन्याप्रदानेन भव
ति समं तुल्यं अन्नदानेः समानं ८६ अन्नस्य क्षुधितं पात्रं चोरं ब्राह्मणं लएवच वैश्वदेवम
तेनापि ते प्रपूज्याः स्वशक्तितः ८७ परस्वं यो ददाति इह पुण्यं तस्य न किंचन चोरकर्मफलेन त
स्य पुण्यं तस्यैव वर्द्धने ८८ ईश्वानुरूपो विभवः कदा कस्य भविष्यति ग्रासार्धमपि ग्रासं
तिथिभ्यः किं न दीयते ८९ बोधयंति न याचंते भिक्षाचारा गृहे गृहे दीयतां दीयतां नित्यम
दातुः फलमीदृशं ९० पेषणी कंडनी चुल्ली उदकुंभ च मार्जनी पंचसूना गृहस्थस्य ताभिः स्व
ॐ नपद्यति ९१ तत्र पाप... वैश्वदेव विधिं जपेत गोघ्नो विशुद्धि जातिमस्त्वति
— — निवेदयेत् ९२ अजीर्णे भ्युदिते कांते सभक्तकर्मणि मैथुने दुःस्वप्ने दुर्जनस्पर्शे स्ना
नं मौनं च विधीयते मौनेन भुंजते ये च संयमेन द्विजोत्तमाः एकविंशति गोत्राणि तारयेत्सु
भ्र-व्राणिवात ९३ यज्ञोपवीते द्वे धार्ये श्रौते स्मार्ते च कर्मणि तृतीयमुत्तरीयं वस्त्रोप
वीतं तृतीयके ९४ लवणं मधु तैलं च दधि तक्रं घृतं पयः न दुष्यते शूद्रजाति एकुर्यात्स
र्वेषु विक्रयं ९५ अज्ञानवतो नैव ब्राह्मणं क्षिपते यदि सर्ववर्षम रुस्त्राणि विद्यायाजा

त्यार्थी किंत्विदं भवेत् २४ लोकेऽस्मिन्मनुसंभूतो विद्या दद्यात्पितृर्षिदेवता स्नाचपूतासदा ज्ञेया
भर्त्तारं च दिवं नयेत् २५ विकर्मं कुरुते मूढो द्विजः सुभक्ष्यवर्जिताः भवत्पत्या सुखोत्तेवैप
तंति नरकेषु च २६ स्वे स्वे कर्मण्यभिरतः स्वस्वं सिद्धिं भवाक्नुयात् स्वधर्मे स्फुरद्रासे
व्यः परधर्मो न कर्हिचित् २७ नाद्यो विक्रीति कुत्रापि वेश्यापि यत्नान्निर्मितः वेश्यास्यु
के हि दुर्गं घयम्सान्व लुप्तदूषितं २८ ब्रूते गृहस्थापूर्णभाग्यमाणो विश्रामहेतुं जगतं
नत्तेषु सदा शिदेवाः पितरो मनुष्याश्च दिने याचक वद्ध्मंति २९ यतेरूपशमो धर्मो नियं
मो वनवासिनां दानमेकं गृहस्थानां मुमुक्षा ब्रह्मचारिणां ३० अनाश्रमी तु यस्तिष्ठेत्
दिनमेकं स्वशक्तितः भुनातुत्पोभवेत्सोपगर्हितो हव्यकव्ययो ३१ सर्वस्वं चापि विक्री
त कर्तव्यो दारसंग्रहः मन्त्यासस्त्वथवा कार्ये स्त्री यो नास्ति कर्हिचित् ३२ आश्रमादाश्र
मं गच्छेदिति वेदः प्रभुर्वदेत् आश्रमस्य च यो धर्मः स्वधर्मः सर्वगो नमः ३३ त्रिभिर्विप्रा
विनस्यंति हत्तहात्ताहत्ताहत्तैः अगम्यागमनाच्चैव विकर्मकरणैस्तथा ३४ वाणि
ज्याहृष्टमानाश्च विघ्नतो वसुभागकं शोर्याद्वै दशमं दद्यादधिकारात्चतुर्थकम् ३५

पागते स चौरः स च पापिष्ठो ब्रह्मघ्नः तं विनिर्द्दिशेत् ११ राज्ञे दत्वा तु षड्भागं देवतानां तु विंशतिं
त्रयः त्रिंशत् तु विप्राणां कृषिकर्त्ता न लिप्यते १२ ब्राह्मणस्य विधिः प्रोक्तः कृषिकर्म्मणि कारयेत्
क्षत्रियोपि कृषिं कुर्यात् तु द्विजदेवांश्च पूजयेत् वैश्यशूद्रो न कुर्यातां कृषिवाणिज्यशिल्पिकान् ॥
१४॥ स चरेद् द्विजसेवां च प्रजाधर्मेण पालयेत् कृषिं शूद्रः सदा कुर्याद् वाणिज्यं च यथेच्छया १५
अन्यथा कुरुते यस्तु न च धर्मं स विंदति ततः क्षत्रियो राज्ञे दद्याद्भागं तु पंचकं १६ चतु
र्भागं तु वैश्यो थ षष्ठं शूद्रः सदार्पयेत् एवं कुरुते दानं कृषिकर्त्ता न लिप्यते १७ किमत्र बहु
नोक्तेन शृणु वत्स समाहितः ब्राह्मणो हि विशिष्यातः विष्णुरूपमयः सदा १८ द्विजसेवारतः
शूद्रो गच्छेत् स्वर्गं समाहितः गृहस्थः पाकभेदेन पात्रभेदेन मस्करी १९ नारीपुरुषभेदेन त्र
यो नरकगामिनः छेदने भेदने पाके यतिर्यस्तु प्रवर्त्तते २० तास्यां कस्तत्र हस्तांस चेत्
स्नानमाचरेत् अस्नातमत्तिनः कायो नवच्छिद्र समन्वितः २१ स्रवते च दिवारात्रौ प्रात
स्नानेन शुध्यति उषस्य चास्ति यत्स्नानं संध्यायामुदिते रवौ २२ प्राजापत्येन तत्तुल्यं
महापातकनाशनं अचिपाके विदित्वा तु स्वकीयं यस्तु भेदयेत् स गच्छेन्निरयस्थानं गा

पाश०
७ हितान् इदमूचुर्महात्मानमनन्तममितं द्विजम् ४७ कथं तोयेन दोषेण मृत्युर्विप्रो जिघांस
ति अनभ्यासेन वेदानामाचारस्य तु वर्जनात् ४८ एवं यथोक्ते विप्राणां स्वधर्ममनुतिष्ठता
न् कथं मृत्युः प्रभवति वेदशास्त्रविदोऽनघ ४९ सुतानुवाच धर्मात्मा महर्षिश्च पराशरः आ
त्मना दृष्टदोषान्मृत्युर्विप्रान् जिघांसति ५० मातापित्रोर्गुरूणां च गर्हणाद्देवविप्रयोः भ्रातु
र्ज्येष्ठस्याप्यपूज्यस्य मृत्युस्तं वै जिघांसति ५१ सेवतस्तु रमेको कन्यामपि च रेत कष्टु द्विजोत्तम अ
ज्ञानमन्त्रोऽसि अर्थज्ञातस्य तु विशेषतः ५२ दानधर्मान्निषेवेत नित्यं नैष्ठिकपौर्त्तिकम्॥
परितुष्टेन भावेन पात्रमासाद्य शक्तितः ५३ यत्किंचिदपि दातव्यं याचितेनानसूयया
उत्पत्स्यते हि तत्पात्रं यत्तारयति सर्वतः भूमिदो भूमिमाप्नोति दीर्घमायुर्हिरण्यदः गृह
दोऽग्र्याणि वेश्मानि रूप्यदो रूपमुत्तमम् ५४ वारिदस्तृप्तिमाप्नोति सुखमक्षय्यमन्नदः ति
ल्लतर्पण प्रजामिष्टां दीपदश्चक्षुरुत्तमम् ५५ वासोदश्चन्द्रसालोक्यमश्विसालोक्यमश्व
दः अनडुद्दः श्रियं पुष्टां गोदो ब्रध्नस्य विष्टपं ५६ जानुशय्याप्रदो भार्यामैश्वर्यमभय
प्रदः धान्यदः शाश्वतं सौख्यं ब्रह्मदो ब्रह्मसात्म्यताम् ५७ सर्वेषामेव दानानां ब्रह्मदा पाश
७

प्रातः संध्यां सनक्षत्रां सायं संध्यां सभास्करां जपन्नासीत सावित्रीं प्रत्यगातारकोदयात् ३६
उल्लंघयति यः संध्यां सज्जातिनरकं ध्रुवं तस्मान्नोल्लंघयेत्संध्यां सायंप्रातर्द्विजः सदा ३७
एकतारेन मो दृष्टा सूक्ष्मरेखा रवेर्मुनिः। स्थाने जलस्य भावे तु परस्य च वशे स्थितः ३८ पुण्य
नामस्मरेन्मुख्यजः द्विजदेवान्वितो कथयेत् तीर्थानि च स्मरेत्तत्र मनसा च स्वयं द्विजः ३९ ये
जने जापने प्रोक्ते दानमध्ययनं तथा क्षत्रियस्य तु कर्म्माणि तदभावे तु पुण्यवत् ४० प्रति
ग्रहस्तु तियः कश्चित्क्षत्रियो धर्म्मवित्तमः स गच्छेत् नरके घोरे कन्यादाने स तेसदा ४१ वै
श्यस्य त्रीणि कर्म्माणि तदभावे स हे वणि नृपजे पितृयज्ञे च यथाशक्ति न्ते ह्यपयेत् ४२ ए
तानेके महायज्ञान्यज्ञशास्त्रविदो जनाः अनीहमानाः सततमिन्द्रियेष्वेव जुह्वति॥
४३॥ वाच्येके जुह्वति प्राणं प्राणे वाचं च सर्वदा वाचि प्राणे च पश्यन्तो यज्ञनिर्वृत्तिमक्षयम्
४४ ज्ञानमेणे च पश्यन्तो यज्ञनिर्वृत्तिमक्षयम्॥ ज्ञाने ने वापरे विप्रा यजन्ते तैर्म्मखैः सदा॥
ज्ञानमूलां क्रियामेषां पश्यंतो ज्ञानचक्षुषा अग्निहोत्रे च जुहुयात् च जीवं त्यजति मोः सदा
दर्शनं चार्द्धमासान्ते ह्यपोर्णमासे नवे चर्फ ४६ ऋतवे तान्ने द्वयो धर्म्मोन रज्ञानकस्य यथा

रा०श०
८
हितं कर्म्मजं फलं ११ कुसीदं परिगृह्णीयात् गृह्णाते मुद्रैकयाद्वकं अर्थं तं तद्विजानीयात् यथा
योग्यं तु तद्भुजे १२ कुसीदं तस्मात् सोऽन्नं वैश्यवृत्ते: स्वधर्मिण: तुर्ये युगे शतेषु द्वात्रिंशद्वि
केयथोचितं १३ आयुष्यं प्राङ्मुखो भुंक्ते यशस्यं दक्षिणामुखः॥ श्रियं प्रत्यङ्मुखो भुंक्ते न
कदाचिदुदङ्मुखः १४ नोच्छिष्टः कस्यचिद्दद्यान्नाद्याच्चैतत् तथान्तरा न चैवात्यशनं कुर्या
न्न चोच्छिष्टः क्वचिद्व्रजेत् १५ त्रिराचमेदप: पूर्वं द्वि: प्रमृज्यात्ततो मुखं खानि चैव स्प
र्शेदद्भिरात्मानं शिर एव च १६ अनारोग्यमनायुष्यमस्वर्ग्यं चातिभोजनं अपुण्यं लोक
विद्विष्टं तस्मात्तत्परिवर्जयेत् १७ अनुष्णाभिरफेनाभिरद्भिस्तीर्थेन धर्मवित् शौचे
प्सुः सदाचामेदेकान्ते प्रागुदङ्मुखः १८॥ हृद्गाभिः पूयते विप्रः कण्ठगाभिस्तु भूमिपः॥
वैश्योऽद्भिः प्राशिताभिस्तु शूद्रः स्पृष्टाभिरन्ततः १९ आसनावसथौ शय्यामनुव्रज्यामु
पासनं उत्तमेषूत्तमं कुर्यात् हीने हीनं समाचरेत् २० वैश्वदेवे तु निर्वृत्ते यद्यन्योऽतिथि
रावजेत् तस्मै चान्नं यथाशक्ति प्रदद्यान्न बलिं हरेत् २१ सर्वत्रापि परिव्राजकयोर्दातुर्वे
क्ष्यापि कांचित् हीनाति ... तसम्प्रपन्नये तत: २२ बालस्पर्शिसु केचापि भोज राम
८

नेविशिष्यते॥ वार्यन्नगोमहीवासस्तिलकांचनसर्पिषं ५८ इतिश्रीपाराशरे धर्मशास्त्रे
चतुर्वर्णविचारो नामद्वितीयोध्यायः॥ नसभांप्रविशेत्प्राज्ञः सभ्यदोषमनुस्मरन् अब्रुवन्
विब्रुवन्वापिनरोभवति किल्बिषी १ नापृष्टंकस्यचिद्ब्रूयात् नचान्यायेनपृच्छतः जानन्नपि
चमेधावीजडवल्लोकमाचरेत् २ अधर्मेणचयःप्राह यश्चाधर्मेणपृच्छति तयोरन्यतरः
प्रैतिविद्वेषंचापिगच्छति ३ सत्यंहन्तिश्रुतंहन्तिहन्तिपुण्यंपुरस्कृतं स्वर्गस्थंपितरंहन्तियदि
साक्षीनृतंवदेत् ४ ब्राह्मणंकुशलंपृच्छेत् क्षत्रबंधुमनामयं वैश्यंक्षेमंसमागम्यशूद्रमा
रोग्यमेवतु ५ ऊर्द्ध्वंप्राणाह्युत्क्रामन्ति यस्मिंश्चिरमागते प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यांपुनःस्थान
न्नप्रपद्यते ६ अभिवादनशीलस्य नित्यंवृद्धोपसेविनः चत्वारितस्यवर्द्धन्तेआयुःप्रज्ञाय
शोबलं ७ यस्यास्येनसदाश्नन्तिहव्यानित्रिदिवौकसः कव्यानिचैवपितरः किंभूतमधि
कंततः ८ भूतानांप्राणिनःश्रेष्ठाः प्राणिनांबुद्धिजीविनः बुद्धिमत्सुनराःश्रेष्ठानरेषुब्रा
ह्मणाःस्मृताः ९॥ वाणिक्यंकुसीदंचवैश्यवृत्तिरुदाहृता दानंदेवस्यपूजाचब्राह्मण
नांतुतर्पणं १० नस्नान्क्रियास्तुयद्विप्रोवार्द्धुषिककुसीदकं गच्छन्नतत्रमेत्स्वर्गेसोपग

वालातपः प्रेतधूमो वर्ज्यं भिन्नं तथासनम् न छिंद्यान्नखरोमाणि दंतैर्नोत्पाटयेन्नखान् ३५॥
न मृत्लोष्टं च विमृद्नीयान्न छिंद्यात्करजैस्तृणं। न कर्म निःफलं कुर्यान्नायत्यामसुखोदयं ३६
लोष्टमर्दी तृणछेदी नखखादी च यो नरः स विनाशं व्रजत्याशु सूचकोऽशुचिरेव च ३७ न विगृ
ह्य कथां कुर्याद्बहिर्माल्यं न धारयेत् गवां च यानं पृष्ठेन सर्वथैव विगर्हितं ३८ अद्वारेण ना
तीयाद्ग्रामं वेश्म वा वृतं रात्रौ च वृक्षमूलानि दूरतः परिवर्जयेत् ३९ नाक्षैः क्रीडेत्कदाचि
त्तु स्वयं नोपानहौ हरेत् शयनस्थो न भुंजीत न पाणिस्थं न चासने ४० आर्द्रपादस्तु भुंजीत
नार्द्रपादस्तु संविशेत् आर्द्रपादस्तु भुंजानो दीर्घमायुरवाप्नुयात् ४१ सर्वं च तिलसंबद्धं
नाद्यादस्तमिते रवौ न च नग्नः शयीतेह न चोच्छिष्टः क्वचिद्व्रजेत् ४२ अचक्षुर्विषयं
दुर्गं न प्रपद्येत कर्हिचित् न विण्मूत्रमुदीक्षेत न बाहुभ्यां नदीं तरेत् ४३ अधितिष्ठेन्न के
शांस्तु न भस्मास्थिकपालिकाः न कर्पासास्थि न तुषान् दीर्घमायुर्जिजीविषुः ४४ न सं
वसेत्तु पतितैर्न चांडालैर्न पुल्कसैः न मूर्खैर्नावलिप्तैश्च नान्त्यैर्नान्त्यावसायिभिः ४५ न
शूद्राय मतिं दद्यान्नोच्छिष्टं न हविःकृतम् सोऽसंवृतं नाम तमः सह तेनैव मज्जति ४६

नार्थंनुपस्थिते ब्राह्मणैरनभ्यनुज्ञातः शक्तितः प्रतिपूजयेत् २३ भुक्तवत्सु च विप्रेषु स्वेषु भृत्ये
षु चैव हि भुञ्जीयातां ततः पश्चादवशिष्टं तु दम्पती २४ वैश्यः कुशीदमश्नीयात् यथायो
ग्यं यथाक्रमं आतुरत्राणं वापि हीनं दीनं यथेच्छया २५ नाग्निं मुखे नोपधमेत नग्नां नो
क्षेत च स्त्रियम् नामेध्यं प्रक्षिपेदग्नौ न च पादौ प्रतापयेत् २६ अधस्तान्नोपदध्याच्च नचै
नमभिलङ्घयेत् न चैनं पादतः कुर्यात् न प्राणाबाधमाचरेत् २७ नाश्नीयात्संधिवेला
यां न गच्छेन्नापि संविशेत् न चैव प्रविलिखेद्भूमिं नात्मनः प्रहरेत्स्रजं २८ नाप्सु मूत्रं पुरी
षं वा ष्ठीवनं वा समुत्सृजेत् अमेध्यलिप्तमन्यद्वा लोहितं वा विषाणि वा २९ नैकः सु
प्यात् शून्यगेहे शयानं न प्रबोधयेत् न चोदक्याभिभाषेत यज्ञं गच्छेन्न चावृतः ३०
अग्न्यागारे गवां गोष्ठे देवब्राह्मणसन्निधौ स्वाध्याये भोजने चैव दक्षिणं पादमुद्धरेत्॥
३१ उपानहौ च वासश्च धृतमन्यैर्न्न धारयेत् उपवीतमलंकारं स्रजं करकमेव च ३२
नाविनीतैर्व्रजेद्धुर्यैर्न च क्षुद्व्याधिपीडितैः नाभिन्नशृङ्गाक्षिखुरैर्न्न वालधिविरूपितैः
३३ विनीतैस्तु व्रजेन्नित्यमाशुगैर्लक्षणान्वितैः वयोरूपोपसंपन्नैः प्रतोदेनातुदन्भृशं॥

एकश्चभुंक्तेसुकृतंमेकंएवचदुःकृतम् ५९ शरीराण्यनित्यानिविभवोनैवशाश्वतः यमस्य
कस्याणान्नास्तीकर्त्तव्योधर्मसंग्रहः ६० तस्माद्धर्मंसहायार्थंनित्यंसंचिनुयाच्छनैः धर्मेणहि
सहायेनतमस्तरतिदुःस्तरं ६१ धर्मप्रधानंपुरुषंतपसाहतकिल्बिषं परलोकेनयत्याशुभा
स्वंतंस्वशरीरिणं ६२ उत्तमैरुत्तमैर्नित्यंसंबंधानाचरेत्सह नीनीषुःकुलमुत्कर्षमधमा
नधमांस्त्यजेत् ६३ उत्तमानुत्तमान्गच्छहीनान्हीनांश्चवर्जयन् ब्राह्मणःश्रेष्ठतामेतिप्रत्य
वायेनशूद्रताम् ६४ हठकारीमदुहीनक्रूराचारैरसंवसन् अहिंस्रोदमदानाभ्यांजयेत्स्व
र्गंतथाव्रतैः ६५ एकोदकेमूलफलमन्नमभुञ्जतंचयत् सर्वतःप्रतिगृह्णीयामध्वथोभय
दक्षिणाम् ६६ आहृतामुद्यतांभिक्षांपुरस्तादप्रचोदितां मेनेप्रजापतिर्ग्राह्यामपिदुःकृतक
र्मणः ६७ चतुर्णामपिवर्णानामेकधर्मःसनातनः ततःशुद्धिःप्रवक्ष्यामिजन्मन्यामरणेपुन
६८ दशाहेनतुशुद्धेतब्राह्मणःप्रेतसूतके क्षत्रियोद्वादशाहेनशुद्ध्यतेप्रेतसूतके ६९ वै
श्यःपंचदशाहेनशुध्यतेप्रेतसूतके मासेनैकेनशूद्रोनशुध्यतेप्रेतसूतके ७० उपास
नेजविप्राणामग्निशुद्धिर्नजायते ब्राह्मणानांप्रमादेनह्यग्निस्पर्शोविधीयते ७१ नाम
१०

नहंसताभ्यांपाणिभ्यांकंडूयेदात्मनःशिरः नस्पृशेच्चैवदुच्छिष्टोनचस्नायाद्विनाततः ४७ के
शग्रहान्प्रहारांश्चशिरस्येतान्विवर्जयेत् शिरस्नातश्चतैलेननाङ्गंकिंचिदुपस्पृशेत् ४८
श्रुतिस्मृत्युदितंसम्यक्निबद्धंस्वेषुकर्मसु धर्ममूलंनिषेवेतसदाचारमतन्द्रितः ४९ आ
चारात्लभतेह्यायुराचारादीप्सिताःप्रजाः॥आचाराद्धनमक्षय्यमाचारोहन्त्यलक्षणम् ५०
दुराचारोहिपुरुषोलोकेभवतिनिंदितः दुःखभागीसततंव्याधितोत्साधितोपिच ५१ सर्व
लक्षणहीनोपियःसदाचारवान्नरः श्रद्दधानोऽनसूयश्चशतंवर्षाणिजीवति ५२ येनयेन
तुभावेनयद्यद्दानंप्रयच्छति तत्तेनैवभावेनफलमाप्नोतिपूजितः ५३ योर्चितंप्रतिगृह्णा
तिददात्यर्चितमेववा तावुभौगच्छतःस्वर्गंनरकंतुविपर्यये ५४ नविस्मयेततपसावदेदि
ष्ट्वाचनानृतं नार्तोप्यपवदेद्विप्रान्नदत्वापरिकीर्तयेत् ५५ यज्ञोनृतेनक्षरतितपःक्षरति
विस्मयात् आयुर्विप्रापवादेनदानंचपरिकीर्तनात् ५६ धर्मंशनैःसंचिनुयाद्वल्मीकमि
वपुत्तिका परलोकसहायार्थंसर्वभूतान्यपीडयेत् ५७ नामुत्रहिसहायार्थंपितामाताच
तिष्ठतः नपुत्रदारंनज्ञातिर्धर्मस्तिष्ठतिकेवलं ५८ एकःप्रजायतेजंतुरेकएवप्रलीयते॥

नाशौचं नोदकक्रिया ८४ यदि गर्भो विपद्येत स्रवते चापि योषितः। यावन्मासं स्थितो गर्भो दिनं ता
वत्सूतकं ८५ आचतुर्थाद्भवेत्स्रावः पातः पंचमषष्ठयोः अत ऊर्द्ध्वं प्रसूतिः स्यात् दशाहं सूत
कं भवेत् ८६ प्रसूतिकाले संप्राप्ते प्रसवो यदि योषितः जीवापत्यस्य गोत्रस्य मृते मातुश्च सूतकं
८७ रात्रौ चैव समुत्पन्ने मृते रजसि सूतके पूर्वमेव दिनं ग्राह्यं यावन्नोदयते रविः ८८ अस्तं
गते यदा सूर्ये या च नारी रजस्वला जनने च विपत्तौ च यस्माद्धन्यस्य शर्वरी ८९ अर्द्धरात्राव
धिः कालः सूतिकादौ विधीयते उषसः प्राग्रजस्त्रीणां विज्ञेयं पूर्वकं दिनं ९० दंताजातानुजात
श्च कृते चूडे तु कर्म्मणि अग्निसंस्कार एतेषां त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् ९१ आदन्तजननात्सद्य
आचूडान्नैशिकी स्मृता त्रिरात्रमाव्रतादेशाद्दशरात्रमतः परं ९२ गर्भे यदि विपत्तिः स्यात्
दशाहं सूतकं भवेत् जीवन्जातो यदि प्रेतः सद्य एव विशुध्यते ९३ स्त्रीणां चूडा तथा हीनासंस्का
राद्यप्रदानः क्रमात् सद्यः शौचं भवेदेकाहं त्र्यहः स्यात्रित्वंधुषु ९४ ब्रह्मचारी गृहे यत्र हूयते च
हुताशनः संपर्कं नैव कुर्वीत न तेषां सूतको भवेत् ९५ ब्रह्मघोषो गृहे यत्र हूयते च हुताशनः
संपर्केषु च वर्त्तंते भवेत्तेषां तु सूतकं ९६ संपर्काद्दुष्यते विप्रो जनने मरणेषु च संपर्के

जन्मे विप्रो दशाहेन द्वादशाहेन क्षत्रियः वैश्यः पंचदशाहेन शूद्रो मासेन शुध्यति ७२ एका
हात् शुध्यते विप्रो योग्निवेदसमन्वितः त्र्यहात्केवलवेदस्तु द्विहीनो दशभिर्दिनैः ७३ जन्मकर्मपरि
भ्रष्टः संध्योपासनवर्जितः नामधारक विप्रस्य दशाहं सूतकं भवेत् ७४ अजा गावो महिष्यश्च ब्रा
ह्मणी न च सूतकी दशरात्रेण शुध्येत भूमिस्थं च नवोदकं ७५ एकपिंडास्तु दायादाः पृथक्दार
निकेतनाः जन्मनाच विपत्तौ च भवेत्तेषां च सूतकं ७६ यावत्तु सूतकं गोत्रे चतुर्थपुरुषेण
तु दायादाछेदमाप्नोति पंचमे नात्मकं व्रजे ७७ चतुर्थे दशरात्रं स्यात् षड्रात्रं च पंचमे षष्ठे च
तुरहात् शुद्धिः सप्तमे तु दिनत्रयं ७८ अष्टमे तु अहोरात्रं नवमे प्रहरद्वयं दशमे स्नानमात्रं स्या
त् एतत् गोत्रस्य सूतकं ७९ पंचभिः पुरुषैर्युक्ता असपिंडाः स्वगोत्रिणः परतः षट्पुरुषाद्या
चस्नाद्रैः भोज्या स्वगोत्रिणः ८० मृशुवग्निप्रवेशेषु देशांतरमृतेषु च वाले मृते च संन्यासे
सद्यः शौचं विधीयते ८१ देशांतरमृतः कश्चित् स्वगोत्रः श्रूयते यदि न त्रिरात्रं महोरात्रं
सद्यः शौचं विधीयते ८२ अनिपक्षात्रिरात्रं स्यात् षण्मासात् पक्षिणी अहस्तेचलसरादर्वाक्
सद्यः शौचं विधीयते ८३ आदंतजातायेवालाये च गर्भे द्विनिःसृताः ।। न तेषामग्निसंस्कारो

नस्नात्वापीत्वासुचिर्भवेत् १० ब्रह्मणार्थेविपन्नानांवंदीगोग्रहेषुच आहवेषुविपन्नाना
मेकरात्रमशौचकं ११ परिव्राड्योगयुक्तश्चरणेचाभिमुखोहतः द्वाविमौपुरुषौलोकेसू
र्यमंडलभेदिनौ १२ यत्रयत्रहतःशूरः शत्रुभिःपरिवेष्टितः अक्षयांल्लभतेल्लोकान्यदि
क्लीवंनभाषते १३ रणेयेपतितंत्राथं स्वकायंयातिपराङ्मुखः पदेपदेनिकृतःस्यात्ब्रह्म
हत्याभिजायते १४ जितेनलभतेलक्ष्मींमृतेनापिसुरांगनाः क्षणविध्वंसिनीकाया
काचिंतामरणेरणे १५ यस्तुभग्नेषुचितेषुविद्रुतेषुसमंततः प्रतित्रातोयदागच्छेत्ते
भिःसक्रतुभिःसमाः १६ ललाटदेशेरुधिरंस्रवत्तुयस्याहवेतुप्रविशेच्चवक्त्रे तत्सो
मपानेकिलतस्यतुल्यंसंग्रामयज्ञोविधिवत्स्नातः १७ स्वसमंवंदितोहंस्वास्थानादु
त्तिष्ठतिभास्करः पृष्ठमेमेडत्तंभित्वापरंब्रह्माधिगच्छति १८ अनाथंब्राह्मणंप्रेतंयेवहं
तिद्विजातयः पदेपदेयज्ञफलंमानुपूर्व्यंभवंतिच १९ असगोत्रमसंबंधंप्रेतीभूतंतुब्रा
ह्मणं वहित्वाचदहित्वाचप्राणायामेनशुध्यति २० नतेषामशुभंकिंचित्पापंवाशुभ
कर्मिणां जलावगाहनात्तेषांसद्यःशौचंविधीयते २१ प्रेतीभूतंयथाशूद्रंब्राह्मणोज्ञान

पुनिर्वन्नानां नष्टे तेनैव सूतकं ९७ शिल्पिकं कारुका वैद्या दासी दासान टास्तथा ॥ राजानः श्रोत्रिया
श्चैव सद्यः शौचं कि र्तितः ९८ सव्रती मंत्रपूतश्च आहिताग्निश्च यो द्विजः राज्ञां तु सूतकं नास्ति य
स्य चेच्छति ब्राह्मणाः ९९ प्रसवे गृहमेधी नानकुर्यात्संकरं द्विजः ॥ दशाहात्सुध्यते माता
अवगाह्य पिता सुचिः १०० पत्नी प्रसविता यस्य संपर्कं कुरुते द्विजः ॥ सूतकं तु भवेत्तस्य यदि वेदष
डंगवित् १ सर्वेषां च समा शौचं मातापित्रोश्च सूतकं सूतकं मातुरेव स्यादुपस्पृश्य पिता सुचिः ॥
संपर्कात्तु जायते दोषो नान्यो दोषोस्ति ब्राह्मणे तस्मात्सर्वप्रयत्नेन संपर्कं वर्जयेत् द्विजः २ य
व सूतकमुत्पन्ने सूतकं तु भवेद्यदि शावेन शुध्यते सूती नासूता शुध्यते शवः ४ सूते भवति सूते
तोस्मात्सवेन शावयान्तद् गुरुणा लघु शुध्येत न लघो गुरु शुध्यति ५ विवाहोत्सवयज्ञेषु अंत
रामृत सूतकं पूर्वसंकल्पितान्नं च भोज्यं तन्मनुरब्रवीत् ६ अन्तरं दशाहे न पुनर्मरणजन्मना
तावत्स्यादशुचिर्विप्रो यावत्तस्य न निःकृतिः ७ उभाभ्यामप्यविज्ञाते सूतकं नैव दोषकृत्
एकेन वापरिज्ञाते सूतकादोषमुपावहेत्तु उद्यमे नियमे दाने स्नातो विप्रो निवेदयेत् तथैव
ऋषिनिर्दिष्टो यथाकालेन शुध्यति ८ यज्ञेषु च पावेषु तीर्थमिश्रैर्यवैः सह सतिकाश्यद्दर्भे

मासार्द्धमासमेकं वा मासत्रयमुपस्थिते अर्द्धाब्दमब्दमेकं वा भवेदर्द्धं तु तत्समे १० त्रिरात्रे
प्रथमे पक्षे द्वितीये कृच्छ्रमाचरेत् तृतीये सान्तपनं ज्ञेयं पावनं परमस्मृतं ११ चतुर्थे दश
रात्रेस्यात्पराकः पंचमे स्मृतः कुर्यात् चान्द्रायणं षष्ठे सप्तमे त्वैन्दवद्वयं १२ सुवर्णमष्ट
मे चैव षण्मासात् कृच्छ्रमाचरेत् पक्षसंख्याप्रमाणेन सुवर्णानि च दक्षिणा १३ ऋतुस्ना
तायाश्च भार्याया सन्निधौ यो न गच्छति पुरुषो वा तु हत्यायाः पापमाप्नोति संशयः १४ ऋ
तुस्नाता तु या भार्या भर्त्तारं नानुपस्यते सा मृता नरके याति विधवा भर्तृवर्जिता १५ गोवि
प्रचांडालहतं त्रिवर्गे स्यात्मघातते मुडे मुडेण दग्धं वा नाशौचं नोदकक्रिया १६ श्म
शानस्थीनि चाकृत्य पायसा क्षालये त्ततः दहेत्सु विधिवत्तेषां कुर्यात्सोदकक्रिया ११ भ्र
दुष्टां पतितां भार्यां यौवने यः परित्यजेत् सप्तजन्मनि स्त्रीत्वं स वैधव्यं च वाप्नुयात् १८
दारिद्र्यव्याधितं मूर्खं भर्त्तारं याव मन्यते ॥ सा मृता जायते श्वानी सूकरी च पुनः पुनः १९
अपृष्टेतीह भर्त्तारमुपोष्य व्रतचारिणी सर्वं तद्राक्षसं गच्छेत्सा नारी नरकं व्रजेत् २०॥
जीवत् भर्त्तरि या नारी उपोष्य व्रतचारिणी आयुष्यं हरते भर्तुः सा नारी नरकं व्रजेत् ॥

दुर्वृत्तः नयेतत्रसगोत्रस्तु त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् २२ त्रिरात्रेण ततः पूर्णे नदीं गत्वा समुद्रगां
प्राणायामशतं कृत्वा घृतं प्राश्य विशुध्यति २३ विनिर्वर्त्य यदा शूद्र उदके समुपस्थिते त
दापरपति वै विप्रा इति धर्मो विधीयते २४ इति श्रीपाराशरे धर्मशास्त्रे मृतकनिर्णयो नाम
तृतीयोध्यायः अतिमानादतिक्रोधात् स्नेहाद्वा यदि वा भयात् यःस्वात्मानं तु हन्ते गति
र्येषा विधीयते १ पूयःशोणितसंपूर्णे अंधे तमसि मज्जति षष्टिवर्षसहस्राणि नरके पर्युष
ते २ ये चास्य स्पृष्टा वोढारो ये चास्य वह्निदायकाः सर्वे ते पापसंयुक्तास्तेषां वक्ष्यामि निः
कृति ३ विमोचनं शस्त्रेण आत्मानं यस्तु घातयेत् मृतोऽमेध्यतो याति न तु संस्कार
मर्हति ४ गोभिर्हतं कृतोद्बंधं ब्राह्मणेन तु घातितं संस्पृशंति ये विप्रा वोढारश्चापि ये
तदा ५ अग्निदाता तथा चान्ये पाशच्छेदकाः तदा कृच्छ्रेण शुध्यंति पाराशरवच
नो यथा ६ अहस्तुत्त्वं पिवेदापः त्र्यहमुष्णं पयः पिवेत् त्र्यहमुष्णं घृतं पीत्वा वायुभक्षो दि
नत्रयं ७ षट्पलं तु पिवेदापः त्रिपलं तु पयः पिवेत् पलमेकं पिवेत्सर्पिस्तप्तकृच्छ्रं प्रकी
र्तितं ८ संसर्गमाचरेद्विप्र पतितादिषु कामतः पंचाहं वा दशाहं वा द्वादशाहमथापि वा ॥९॥

३१ द्वौकृछ्रौपरिवेत्तारः कन्यायांकृछ्रमेवच कृछ्रातिकृछ्रौदातारौहोताचांद्रायणंचरेत्॥
३२ दाराग्निहोत्रसंयोगंकुरुतेयोग्रजेस्थिते परिवेत्तासविज्ञेयःपरिवित्तास्तुपूर्वजः
३३ नोदकेनचयावाचाकन्यायाःपतिरुच्यते पाणिग्रहणसंप्राप्तेनियतंपतिरुच्यते ३४
तेषांनिष्ठातुविज्ञेयाविद्वद्भिःसप्तमेपदे कुब्जवामनषंढेषुगद्गदेषुजडेषुच जात्यंधे
बधिरेमूकेनदोषःपरिविंदति ३६ ज्येष्ठोभ्रातायदातिष्ठेन्नाधानंनैवचिंतयेत अनुज्ञात
स्तुकुर्वीतपाराशर्यवचोयथा ३७ योगस्थानस्ययुक्तेननदोषःपरिवेदने॥प्रव्रजितेमृते
प्रेषिते नष्टेक्लीबेचपतितेपतौ ३८ पंचस्वापत्सुनारीणांपतिरन्योविधीयते मृतेभर्तरियाना
रीब्रह्मचर्येव्यवस्थिता सामृतालभतेस्वर्गंयथातेब्रह्मचारिणः ३९ तिस्रःकोटोर्द्ध
कोटीचयानिलोमानिमानवे तावत्कालंवसेत्स्वर्गेभर्तारंयानुगच्छति ४० व्याल
ग्राही यथासर्पंबलादुद्धरतेबिलात्॥एवमुद्धृत्यनारीतेनैवसहमोदते ४१ कुब्ज
वामनखंजानांक्लीबानांश्रिणामपि उन्मत्तानांतथांधानांनार्थभागोविधीयते ४२
विधवासाभवेत्कन्यानिर्दोषाभर्तृवर्जिता तस्मात्वासापितुर्वेश्मसत्तज्ञावेवसेत्सदा॥ राम

बांधवानां च जातानां प्रकुर्वंति च दुःकृतौ ॥ गर्भपाते च या कुर्यात् न सा भार्या च सा क्वचित्
॥ यत्पापं ब्रह्महत्यायां द्विगुणं गर्भपातने प्रायश्चित्तं न तस्यास्ति तस्यास्त्यागो विधीयते २१
मृते भर्त्तरि या नारी डमोया व्रुतचारिणी नरकादुद्धरेद्भर्त्तुः सा नारी स्वर्गगामिनी २२ नको
र्यमात्र सान्निध्ये नाग्निहोत्रेण वा पुनः साचैव कर्म चांडाली तद्धर्म्मं नवाप्यते २३
न च स्त्रीणां पृथग्यज्ञो न व्रतं नाप्युपोषणं पतिशुश्रूषणं यस्तु ते न स्वर्गे महीयते २४
यस्य पुत्रो गृहे नास्ति गोत्रजो जीवति बांधवा तस्मै व पुत्रनी माता पिंडं दद्याद्विनेहरेत् स
परपूर्वा स्त्रियः पुत्रा न पिंडं नोदकाक्रिया कन्यायां पूर्वभर्त्ता यो धर्म्मो धर्म्मं नवाप्यते २६
उपपाताहृते यस्य जीवो क्षेत्रे प्ररोहति तत्क्षेत्रीत्तमते बीजं न जीवी भागमर्हति २७
तदुत्परस्त्रियः पुत्रौ द्वौ सुतौ कुंडगोलकौ जीवति कुंडको नाम मृते भर्त्तरि गोलकः २८॥
औरसः क्षेत्रजश्चैव दत्तश्चैव सुविका सुतः दद्यान्माता पिता यं वा स पुत्रो दत्तको भवेत्
परिवित्तिः परिवेत्ता च यश्चैन परिविंदति सर्वे ते नरकं यांति दातृयाचकपंचमाः॥
२० पितृव्यपुत्रा सापत्न्यं परनारीसुतश्च यो दाराग्निहोत्रधर्मेण न दोषः परिविंदति॥

तस्मात्सर्वाग्नौ तास्त्वमन्त्रेण पञ्चकृष्णयकः॥ आहिताग्निर्मृतः कश्चित्प्रवासात्कालपर्यये॥
११ प्राजापत्ये चरे मम्यग्विप्राणामनुशासने देहनाशमनुप्राप्तस्तस्याग्निर्वसति गृहे १२ प्रे
ताग्निहोत्रसंस्कारं शृणु यत्नात्मुनिपुंगवा। कृष्णाजिनं समास्तीर्य कुशैर्णैः पुरुषाकृतिं ष
ट्शतानि दशैव पालाशीष समंततः १३ चत्वारिंशच्छिरे दद्यात्वष्टिं स्कंधे तु विन्यसे
त् बाहुभ्यां च शतं दद्यादंगुल्योनु दशैव तु १४ शते उपस्थमत्ते च दशानामुदरे तथा॥
अष्टौ वृषणयोर्दद्यात् शिश्ने चत्वारि विन्यसेत् १५ सप्तविंशति चोरूभ्यां जानुजंघेपि विं च
शतिः पादांगुल्यौ स्तथा त्रिंशद्यज्ञपात्राणि विन्यसेत् १६ वक्षसि चल्लुषलं दद्यात्वृष
णमुशलं तथा उरसि दृषदं दद्यात् तुल्ाज्यं तितमुखे १७ श्रोत्रे च प्रोक्षणीं दद्यादास्य
स्थालीस्तु चक्षुषी कर्णे नेत्रे मुखे चैव हिरण्यशकलानि न्यसेत् १८ अग्निहोत्रोपकर
णमशेषं तत्र विन्यसेत् असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहा इत्याहुतीर्भवेत् १९ दद्यात्पुत्रोऽथ
वा भ्राता अन्येपि च सधर्मिणः यथा दहनसंस्कारस्तथा कुर्याद्विचक्षणैः २० ईदृ
शेनु विधिं कुर्यात् बृहस्त लोके गतिर्दे ... दे ... यान्ति ... याति परां गति २१ अस्य राम
१५

ध्रियं वा कगृहे वासो भोजनाछादनानि च एतेभ्यस्त्वकदातव्ये तीर्थभागो विधीयते ४४ इतिश्री
पाराशरे धर्मशास्त्रे स्त्रीधर्मनिर्णयो नाम चतुर्थोऽध्यायः वृकश्वानसृगालैस्तु यदि दष्टस्तु ब्रा
ह्मणः हिरण्यमुदके स्नात्वा घृतप्राश्य शुचिर्भवेत् १ सव्रता तु शुना दष्टा त्रिरात्रमुपवासयेत्
घृतं तु यावनं पीत्वा व्रतशेषं समाचरेत् २ अव्रतः सव्रतो चापि शुना दष्टस्तु ब्राह्मणः प्राणिप
त्य भवेत्पूतो विप्रैश्चक्षुर्निरीक्षितः ३ शुना घ्राणावपत्नीढस्य नखैर्विलिखितस्य च अद्भिः प्रक्षा
लनं शौचमग्निना चोपचूलनं ३ ब्राह्मणी पक्षे क्षीणे राजो क्षीणे चन्द्रोन दृश्यते यां दिशं व्रज
ते सोमस्तां दिशमवलोकयेत् ४ वेदविद्याव्रतस्नातः शुना दष्टस्तु ब्राह्मणः। स्वर्णं प्रदक्षि
णं कृत्वा सद्यः स्नात्वा शुचिर्भवेत् ५ वृकः श्वानः शृगालेन यदि दष्टस्तु ब्राह्मणः स्नात्वा
जपेत्स गायत्रीं पवित्रां वेदमातरं ६ गवां शृंगोदके स्नात्वा महानद्यास्तु संगमे समुद्रदर्श
नाद्वापि शुना दष्टः शुचिर्भवेत् ७ चाण्डालेन श्वपाकेन गोभिर्विप्रो हतो यदि आहिताग्नि
र्हतो विप्रो विषेणात्महतो पिवा ८ दहेत्तु ब्राह्मणं विप्रो लोकाग्नौ मंत्रवर्जितः स्पृष्ट्वा दग्ध्वा
च वोढा च सपिंडेषु च सर्वशः ९ गंधास्थीनि पुनर्ग्राह्य क्षीरैः प्रक्षालयेद्द्विजः पुनर्दहे

१६ होरात्रे त्रिसंध्यामवगाहने कुरंगं वानरं सिंहं चित्रव्याघ्रनिपातने शुध्यते सप्तरात्रेण विप्राणां त
र्पणेन च १३ मृगरोहं वराहं च अश्वं चैकायुधघातने अफलाल्लसमस्तोयादहोरात्रेण शुध्य
ति १४ गजाश्वगवयानां च महिषोष्ट्रनिपातने प्रायश्चित्तं महोरात्रं त्रिसंध्यामवगाहनं १५ ए
वं चतुष्पदानां च सर्वेषां वनचारिणां अहोरात्रेण तिष्ठेत् जपं वै जातवेदसं १६ चित्तिनं कोकि
कं चैव हंसं स्त्रियं वा यदि घातने प्राजापत्यं द्वयं कृच्छ्रं वृषैकादशदक्षिणं १७ वैश्यं शूद्रं क्रियाशक्तं वि
कर्मस्थं च ब्राह्मणं हत्वा चांद्रायणं तेषां कृच्छ्रं गोत्रिंशत्दक्षिणा १८ चांडालो निहतः कश्चित् ब्राह्म
णेन कथंचन गायत्र्यष्टशतं जप्त्वा अहोरात्रेण शुध्यति १९ क्षत्रियाणां तु वैश्येन शूद्रेण इतर
णवा चांडालवधसंप्राप्ते कृच्छ्रार्द्धेन विशुध्यति २० चौरः श्वपाकचांडालो विप्रेणाभिहतो यदि
अहोरात्रोपवासेन पंचगव्येन शुध्यति २१ श्वपाकं चौरं चांडालं विप्रः संभाषितो यदि द्विजः
संभाषणं कुर्यात्सावित्रीं विंशतिं जपेत् २२ चांडालस्पर्शने चैव सचैलं स्नानमाचरेत् चां
डालखातवापीषु पीत्वा सलिलमेव च २३ अज्ञानाद्वा प्रमादेन पंचरात्रेण शुध्यति चांडाला
भांडस्थं यत्तोयं पिबते द्विजः तत्क्षणात् क्षयते यस्तु प्राजापत्यं समाचरेत् २४ यदि न स प्राय

धा कुरुते कर्म्म आत्मबुद्धिप्रणोदितः अवत्स्यायुषो नित्यं पतंति नरकेषु च २२ इति श्रीपाराशरे ध
र्म्मशास्त्रे स्मृतसंस्कारो नाम पंचमोध्यायः अतः परं प्रवक्ष्यामि प्राणिहत्यासु निःकृतिं पाराशरे
ण पूर्वोक्तं मनुष्याणां हितायवै १ हंसं सारसं क्रौंचाणां चक्रवाकं सकुक्कुटान् मयूरं सर्स
घाती च अहोरात्रेण शुध्यति २ वालाकटिट्टिभादीनि शुकपारतकं तथा अड्डिनी चक्रघाती च
शुध्यते नक्तभोजने ३ चाखकाककपोतानां सारीतित्तिरघातकः अंतर्जलेउभेसंध्ये प्राणाया
मेन शुध्यति ४ गृध्रश्येनशशादानां काकोलूकनिपातने अपक्वाशी दिनेति ष्टेत् त्रिकालं मा
रुताशनः ५ फल्गुल्लो चटिकानां च कोत्तिकापंजरीटकः लावकारक्तपादाश्च शुध्यते नक्तभो
जने ६ वककोंडचकोराणां पिंगलाकुक्कुटानि च भारद्वाजादिहिंसा च शिवपूजया विशुध्यति
७ भेरुंडचीजलावे च पारिजातककपिंगले सर्वेषामेव पक्षीणामहोरात्रे विनिर्दिशेत् ८ ह
त्वा नकुलमार्जारं सर्पं जागरदुंदुभान् कृशरं भोजयेद्विप्रं लोहदंडं च दक्षिणां ९ शिंहि
काशससकं गोधा शल्यकूर्म्मनिपातने वैताकं फलभुंजानो अहोरात्रेण शुध्यति १० वृकजं
बूकं ऋक्षं घातनदस्युश्वानघातने तिलप्रस्थं द्विजे दद्यात् वायुभक्षी दिनत्रयं ११ प्रायश्चित्तम

ष्टति ३१ ज्ञात्वातु निःष्कृतिं कुर्यात्पूर्वोक्तस्यार्द्धमेवच गृहदाहं न कुर्वीतशेषंसर्वंच कारयेत्॥
३८ गृहस्याभ्यंतरेगछेत् चांडालोयस्यकस्यचित् गृहात्तस्यविनिःस्रित्य मृत्भांडंतुविसर्जेत् ३९
रसपूर्णंतुयत्भांडंनत्यजेत्कदाचन गोमयोदकसम्मिश्रैः प्रोक्षयेनगृहंतया ४० इतिश्री
पाराशरे धर्मशास्त्रे चांडालनिर्णयोनामप्राणहत्यापष्टोध्यायः॥ ब्राह्मणस्य व्रणद्वारे पूयशो
णितसंयुते किमरुत्पद्यतेयस्यप्रायश्चितंकथंभवेत् १ गवांमूत्रपुरीषेणदधिक्षीरेणसर्पिषा
त्र्यहंस्नात्वाचपीत्वाचकृमिदुष्टंसुचिर्भवेत् २ क्षत्रियस्यस्ववर्णस्यपंचमाषान्प्रदापयेत् गो
दक्षिणांतुवैश्यस्यउपवासंविनिर्दिशेत् ३ शूद्राणांनोपवासश्चशूद्रोदानेनशुध्यति गोद्वयं
चवर्षंचैकेदद्याद्ब्राह्मणभोजनं ४ अच्छिद्रेसच्छिद्रेवापिसर्वेकर्मफलं ह्यकिंचिनिफलं स्नात्वाजपे
च्चगायत्रीं कृतिदृष्टिः शुचिर्भवेत् ५ ब्राह्मणस्यनमस्कृत्यपंचगव्येनशुध्यति अच्छिद्रमि
तियद्वाक्यंवदंतिक्षितिदेवतां ६ प्रणम्यशिरसाग्राह्यमग्निष्टोमफलंभवेत् स्नेहाद्वायदि
वालोभात् भयाद्वाज्ञानतोपिवा कुर्वंत्यनुग्रहंयेचतत्पातंनैवगछति ८ व्याधितेव्यसनेप्राप्ते
दुर्भिक्षेविज्वरेषुच उपवासंकृतंहामंद्विजसंभावितामिषैः ९ अथवाब्राह्मणस्तुष्टाः

पतेत्तोयेशमशरे यस्य जीर्यते प्राजापत्यं प्रदातव्यं कृच्छ्रं गोर्विशत् दक्षिणं २५ चनेत्स्नातपनं विप्र
ःप्राजापत्यंतु क्षत्रियः तदर्द्धंतु चरेत् वैश्यः पादं शूद्रस्य दापयेत् २६ अज्ञात्वा भुंजते विप्रश्चांडा
लान्नमथापि वा गोमूत्रं पावकाहारो दशरात्रेण शुध्यति २७ एकैकया समश्नीयाद् गोमूत्रं पाव
कस्य च दशाहं नियमस्थश्च वज्रं चैव विनिर्दिशेत् २८ अविज्ञातस्तु चांडालस्तिष्ठेत यदि वेश्म
नि विज्ञाते चोपसन्नस्तु द्विजाः कुर्वन्त्यनुग्रहं २९ ऋषिवक्त्रच्युतान्धर्मान्गायतो धर्मपा
ठको पतंतु मुद्धरेद्विप्रः शास्त्रवित् पापसागरात् ३० अहं दद्यात्तु भुंजीत सर्पिषा तु दिनत्रयं ॥
क्षीरेण तु अहं भुंक्ते अहं गोमूत्रपावके ३१ भावदुष्टं न भुंजीयात् सर्वं पूर्णं तु गोरसं त्रिफलं तु
त्रिक्षीरं पलमेकं तु सर्पिषः ३२ पलमेकं चतुष्कं च भवेत् पारायणे दिने ॥ खंगादेतत्समं भुक्त्वे
ताम्राणां कांस्यकस्य च ३३ जलाशौचं तु चक्राणां परित्यागे तु मन्मये द्वारे कुर्वीत धान्यानि
अहं दद्यात् हुताशने ३४ कुशं भं जलकर्पासतत्वणतैल सर्पिषां द्वारे कुर्वीत धान्यानि वि
शमे धर्मे हुताशने ३५ सपुत्रैः सभृत्यैश्च कुर्याद् ब्राह्मणभोजनं त्रिंशद्गोवृषं चैकं दद्याद्विप्रे
षु दक्षिणं ३६ रजकी कर्मकारी च वस्तुश्च कीपुष्कसी तथा चतुर्वर्णे गृहे सा तु अज्ञाते चाधितिः

पुनः॥श्वानचांडालदृष्टं तु भोजने परिवर्जयेत्॥२३॥पक्वान्नं प्रतिषिद्धं च अन्नं शुचि तथै
व च यथापाराशरेणोक्तं तथायूयं वदाम्यहं २४ श्रुत्वा धर्मांश्च जानाति मुक्त्वै वहिष्कारी भवेत्
ज्ञानदानं ततं भक्तिः श्रद्धाविश्वासमादरं २५ यावद्गुणं न जायंते तावन्न भजनं संशयः
मदवाक्ये न यदेते वै कृतार्थी नात्र संशयः २६ संगतो द्विजमुख्याणां धर्मशास्त्रहितैषिणां
ततस्यान्नैष्टिको भक्तिर्यतो मुक्तिरवाप्यते २७ धर्मशास्त्रमजानंतः कूपेस्मिन पतितो
जनाः चक्षुर्हीनास्तु ते ज्ञेया धर्मशास्त्रविरोधिनः २८ ततो यत्नतरं नैव धर्मशास्त्र
मनुभवेत् तस्य विज्ञानमात्रेण न सो याति परांगतिं २९ अन्ने द्रोणाढके चैव अमुनाका
केनचादितं केनेदं भुज्यते चान्नं ब्राह्मणस्य निवेदयेत् ३० प्रस्थे द्वाविंशति द्रोणोम
तं विप्रस्य माढकं ततो द्रोणाढकस्यान्ते इति स्मृतिकरा कृता ३१ स्वर्णशुद्धिर्भवेत्स्वं
न्यायतस्तु प्रपूजयेत् काकश्वानो पतीढं तु गवाघ्राते स्वरेण वा स्वल्पमन्नं त्यजेद्विप्रः
शुद्धि द्रोणाढको भवेत् ३२ हुताशज्वालसंस्पर्शं सुवर्णस्ततितैनतु विप्राणं च
सर्वोषेण भोजनं भवति तत्र अपात ३४ अथातो द्रव्यशुद्धीः स्यात्पाराशरवचोदितं

स्वयंकुर्वन्ननुग्रहं सर्वधर्म्ममवाप्नोतिद्विजःसंवादितास्त्रिभिः १० दुर्वृत्तेनुग्रहःप्रोक्तस्तथावालस्य
वृद्धयोः अतोन्यथाभवेन्नदोषस्तस्मान्नानुग्रहःस्मृतः ११ मर्मानह्यासएकोर्थैवदंतिनियमंतुये
महत्कार्योपराधेन अस्वस्थस्यकदाचन १२ स्वस्थस्यमूढाकुर्वंतिवदंतिनियमंतुये तेतस्यविघ्नक
र्त्तारःपतंतिनरकेषुच १३ स्वयंचनियमंत्यक्त्वाब्राह्मणोयोननमते तथात्सोपवासःस्यान्नपुण्ये
नचयुज्यते १४ सएवनियमोग्राह्योयद्येकोपिवसेद्विजः धर्म्मज्ञाकोविजानाति सकुर्वन्नमू भवति
एहाभवेत् १५ जपच्छिद्रंतपःछिद्रंयच्छिद्रंयज्ञकर्म्मणि सर्वंछिद्रंतदास्यचेत्छिंतिचब्राह्मण
ः१६ ब्राह्मणायानिभाषंतेअनुमन्यंतिदेवताः सर्वदेवमयोविप्रोननद्वचनमन्यथा १७ उपवा
सोव्रतंचैवस्नानंतीर्थफलंतपः विप्रैःसंपादितंयस्यसंपूर्णंतस्यतत्फलं १८ संपन्नमितितद्वा
क्यंवदंतिक्षितिदेवताः प्रणम्यशिरसाकार्यमग्निष्टोमफलंभवेत् १९ ब्राह्मणजंगमंतीर्थंत्रि
षुलोकेषुविश्रुते तेषांवाक्योदकेनैवशुद्ध्यंतिमलिनाजनाः २० अन्नेकीटकसंयुक्तेमक्षि
काकेशदूषिते तदंतरेस्पर्शेदापस्तच्चभस्मनास्पर्शयेत् २१ भुंजानेषुचविप्रस्ययत्पात्रंतुवि
सर्जयेत् तदुच्छिष्टंतुयोभुंक्तेयोभुक्तंभुक्तभाजने २२ पादुकस्थानभुंजीयात्पर्यंकस्थोपिवा

ाराशा०

१९ धिनेव्यसनेषु रक्षणे चात्मदेहस्य सर्वकार्याणि वाचयेत् ४८ क्षुते निष्ठीविते जंभे दंतोच्छिष्टे तथा
नृते पतितानां तु संभाषे दक्षिणं श्रवणं स्पृशेत् ४९ अग्निरापश्च देवश्च सोमसूर्यानिलास्त
था एते सर्वे च विप्राणां श्रोत्रे तिष्ठंति देवताः ५० प्रभासाद्यानि तीर्थानि गंगाद्याः सरितस्तथा
विप्रस्य दक्षिणे कर्णे सान्निध्यं मनुरब्रवीत् ५१ येन केन प्रकारेण मृत्युणदारुणेन वा ।। उद्ध
रेत् जीवमात्मानमशक्तो धर्ममाचरेत् ५२ आपत्काले तु विप्राणां शौचाचारं तु चिंत्यते स्व
यं समुद्धरेत् पश्चात् समर्थो धर्ममाचरेत् ५३ आदित्यकिरणैः पूते दिवा स्नाने प्रशस्यते अ
प्रशस्तं निशि स्नाने राहुरन्यत्र दर्शनात् ५४ मारुतश्च महेंद्रश्च आदित्याद्याश्च देवताः ।।
तस्मात् स्नाने जपे होमे दाने ह्याराहुदर्शनात् ५५ अन्यथा ह्यासुरी रात्रिस्तस्मात्तां परिव
र्जयेत् स्वल्पयज्ञेषु विवाहेषु संक्रांतौ ग्रहणेषु च ५६ सर्वरीदानमस्तीति नान्यत्रैव विधी
यते श्रुतिस्मृतिसदाचारी दंतोच्छिष्टे तथानृते पतितानां च संभाषे दक्षिणं श्रवणं स्पृशेत्
५७ इति श्री पाराशरे धर्मशास्त्रे द्रव्यनिष्कृतिर्नाम सप्तमोध्यायः गवां बंधनयुक्तेन राम
भवेत् मृत्युरकामतः अकामकृतपापस्य प्रायश्चित्तं कथं भवेत् १ सावित्र्याचापि गायं १९

दारुपात्राणि सर्वाणि लोहे तत्तेषु नाशुचिः ३५ भस्मना शुध्यते कांस्यं सुरायं यन्न लिप्यते सुरामूत्र
पुरीषाभ्यां शुद्धिस्तापापत्ते खने ३६ गवाघ्रातानि कांस्यानि शूद्रोच्छिष्टानि यानि च दशभिर्भस्मभि
श्चैव श्वकाकोपहतानि च ३७ भस्मना शुध्यते कांस्यं ताम्रमम्लेन शुध्यति आयसैरायसं त्रपु सी
सं चाग्निषु शोधयेत् ३८ दंतं शुचिस्तथा रौप्यं सुवर्णस्य भाजनं मणिपात्राणि शंखस्य एषां प्रक्षालनात्
णे जले ३९ पावने च पुनर्धृष्टे मेषां शुद्धिरुदाहृता: मृत भांडे दहनात् शुद्धि द्रव्याणां भाजनात्
शुचिः ४० चित्र वल्कल चीराणां वस्त्रकर्पासक्षौमकात् ऊर्णानि च पटानां तु प्रोक्षणं शुद्धिरिष्यते
४१ वेणुपक्कर सूर्पाणां शणचर्मफलानि च तृणकाष्ठे च रज्जूनां तु उदकाभ्युक्षणे शुचि ४२
तूलिका चोपधानी च पीतरक्तांबराणि च॥ शोषयित्वार्कतापेन प्रोक्षणाच्छुद्धतामियात् ४३ पृथ
मे च द्वितीये च तृतीये स्यादवगाहनं चतुर्थीवामनं प्रोक्तं पंचमाभ्युक्षणात् शुचिः ४४ मार्जारमक्षि
का कीटपतंगकृमिदर्दुरान् मेध्यामेध्यं स्पृशंतोपि नोच्छिष्टं मनुरब्रवीत् ४५ शुचिर्भूमिग
ततोयं कावादनोर्मविप्रुषं निर्मुक्तमंगुलीस्नेहं नोच्छिष्टं धर्मचोदिते ४६ ताम्बूले क्षुफलेचै
व भुक्त स्नेहानुलेपने मधुपर्के च सोमे च नोच्छिष्टं धर्मतो विदुः ४७ देशभंग प्रवासे च व्या

२० स्नातानां एकोपि परिषद्भवेत् १४ पश्चात्वैश्ययामुक्तानेषां वेदांगमपयि स्वछतिपदितुष्टानां
पर्षदेवमुदाहृता १५ अथ ऊर्द्ध्वं तु यो विप्रः केवलं नामधारकः ग्रामस्थाने यथा शून्यं य
था कूपस्तु निर्जलः १६ यथा हुतमनग्नौ च अमंत्रो ब्राह्मणस्तथा किंतु धर्मेप्रधाने कैर्गो
रुन्मोत्सते शनैः १७ ब्राह्मण्ये जपितस्मात्संस्कारैर्विधिपूर्वकैः प्रायश्चित्तं प्रयछंति ये द्वि
जा नामधारकाः १८ ते द्विजाः पापकर्माणः समेता नरके यम्युः पराभूत्वे न तिष्ठंति सहस्रे
ऽश्वतैरपि १९ यथा काष्ठमयो हस्ती यथा चर्ममयो मृगः तथा विप्रोऽनधीयानस्त्रयस्ते
नामधारकाः २० यथा षंढोऽफलः स्त्रीषु यथा गौर्गवि चाफला यथा यज्ञफलं दानं तथा वि
प्रोऽन्तोफलः २१ ग्रामस्थाने यथा शून्यं यथा कूपं तु निर्जलं पंच यज्ञरताये तु यः पठेति
द्विजोत्तमः २२ त्रैतोके धारयंतं ते पंचेंद्रियजिता द्विजाः अयस्ते तु स्मशानेषु श्रापो
ऽग्निः सर्वभक्षकः २३ तथैव ज्ञानवान्विप्रः सर्वभक्षोपि दैवतः अमेध्यानि तु सर्वाणि
प्रक्षिप्यंतु दके यथा २४ तथैव किल्विषं सर्वं प्रक्षिप्यंतु द्विजानलेः तथा विज्ञानवि
द्विप्रो भुंजीयात् अद्भोजनं २५ न [illegible] भवति काष्ठवत् पंचपूर्व राम
२०

ग्नासंध्योपासनवर्जिताः अज्ञानात्क्लिष्टकर्माणो ब्राह्मणो नामधारकाः २ वेदवेदांगवि
द्विप्रा धर्मशास्त्रबहुश्रुताः स्वकर्मनिरता दांतास्तेषां पापं निवेदयेत् ३ अव्रतानाममंत्रा
णां जातिमात्रोपजीविनां सहस्रसमवेतानां परिषत्वं न विद्यते ४ यद्वदंति तमोमूढा मूर्खा
धर्ममजानतः तत्पापं शतधा भूत्वा वक्तारमनुगच्छति ५ अज्ञात्वा धर्मशास्त्राणि प्रायश्चि
त्तं वदंति ये प्रायश्चित्ती भवेत्पूतः किल्बिषं पर्षदं व्रजेत् ६ चत्वारो वा त्रयो वापि यं ब्रूयुर्वे
दपारगाः। स धर्म इति विज्ञेयो नेतरेतां सहस्रशः ७ प्रमाणमार्गमार्गंतो ये धर्मं प्रवदंति
वै तेषामुद्विजते पापं सद्भूतगुणवादिनां ८ यथाश्मनि स्थितं तोयं मारुतार्केण नश्यति।
एवं परिषदसंयुक्तानां नाशकास्तस्य दुःकृतिं ९ नैव गच्छति कर्त्तारं नैव गच्छति पार्षदं मारु
तस्य च संयोगात्पापं नश्यति तोयवत् १० चत्वारो वा त्रयो वापि वेदवंतोऽग्निहोत्रिषु ब्राह्मण
स्य समर्था ये परा पहस्ते विधीयते ११ अनाहिताग्नयो विप्राः केवलं वेदपारगाः पंचैतेत्र
त्रवेदज्ञाः पर्षत्सा तु प्रकीर्तिताः १२ गायत्रीसारमात्रा ये चीर्णचान्द्रायणव्रता द्विजाः एकविंशति
रित्येके परिषत्वं समागताः १३ मुनीनामात्मविद्यानां द्विजानां यज्ञयाजिनां तिस्नो व्रते च

श्रा० २१

२१ विधं एकाहमेकभक्तेन एकाहं स्याद्ययाचितं ३९ एकाहं नक्तं भुंजीयादेकाहं मारुताशनः॥
द्वौ दिनावेकभक्ताशी द्वौ दिनौ नक्तभोजने द्वौ दिनावयाचितः स्याद्द्वौ दिनौ मारुताशनः। त्र्यह
तु चैकभक्ताशी त्र्यहमयाचितं ४१ त्र्यहं तु नक्तं भुंजीयात्त्र्यहं चैव मारुताशनः चतुरह
मेकभक्ताशी चतुरहं नक्तभोजनं चतुरहमयाची स्याच्चतुरहं मारुताशनः प्रायश्चित्ते ततश्
चीर्णे कुर्याद्ब्राह्मणभोजनं ४३ धुरंधरादि गोदानमेकं द्वित्रिचतुर्थमपि विप्राणां दक्षिणां द
द्यात्पवित्राणि पवित्रता ४४ ब्राह्मणांस्तु भोजयित्वा तु गोघ्नः शुद्धेन संशयः वृषलत्वमिप्रजा
तोयः कुर्यात्पिंडोदकक्रियां ४५ पतंति पितरस्तस्य दश वर्षाणि षोडश अभोज्यमपि भुंजा
नो ब्राह्मणो ज्ञानदुर्लभः ४६ ज्ञानत्विपंति पापेभ्यः पद्मपत्रमिवांभसः अभक्तस्यासुरा भु
क्ते क्रोधलोभस्य राक्षसाः ४७ सेवादाने पिशाचस्य भक्तस्य पितृदेवताः प्राणस्य त्रिपुटीग्रा
से पंचग्रासा महामुने ४८ सर्वे वा यदि वा श्राद्धे सप्राप्ते वा दिनत्रये सपिंडीकरणं कुर्
यत्र यत्र प्रदीयते ४९ तत्र तत्र द्विभोक्तव्यं वर्जयित्वा स्वयेहनि वामांगे तु स्त्रियः सर्वा
श्राद्धकर्माणि नित्यशः ५० अहेतिपिंडदाने न पितृतीर्थेन संत्यजेत् जीवेमन्त्ररिवामे राम २१

यथाप्रोक्तास्तेषां वेदमार्गपथे २६ गायत्रीरहितो विप्रः शूद्रादपि वहिर्भवेत् ॥ गायत्री ब्रह्मतत्त्वज्ञः पू
जस्तु सर्वतैर्द्विजः २७ दुःशीलोऽपि द्विजः पूज्यो न तु शूद्रो जितेन्द्रियः कः परित्यज्य गां दुष्टां दुहेच्छ
शीलवतीं खरीं २८ यः परित्यज्य विद्वांसं मूर्षं पूज्यं जितेन्द्रियं धर्मशास्त्ररथारूढो वेदषड्गधरा द्वि
जाः २९ क्रीडार्थमपि यद्ब्रूयुः स धर्मः परमः स्मृतः राजन्यानुमते चैव प्रायश्चित्तं वदेत् द्विजः ॥
३० स्वयमेव न कर्त्तव्या दातव्या स्वल्पनिष्कृतिं ब्राह्मणानामतिक्रम्य राजा कर्तुं यदीच्छति ३१ त
त्पापं शतधा भूत्वा राजानमनुगच्छति प्रायश्चित्तं यथा दद्यात् देवतायतनाग्रतः ३२ आत्मकृ
च्छ्रं द्विजः पश्चाज्जपेत वेदमातरं सशिखं वपनं कृत्वा स चैलमवगाहने ३३ गवां मध्ये वसेत्
रात्रौ दिवा ताः समनुव्रजेत् उष्णे वर्षति शीते वा मारुते चाति वा यदी ३४ न कुर्यादात्मनः श्रेय
स्तस्माद्धर्मेन पीडयेत् आत्मनो यदि वान्येषां गृहे क्षेत्रे खलेपि वा भक्षयंतीं न कथयेत् पिवंतं
चैव वत्सकं पिवंतिषु पिवेत्तोयं संविशांतिषु संविशेत् ३६ पतितां पंकलग्नां वा सर्वप्राणैः स
मुद्धरेत् ब्राह्मणार्थे गवार्थे वा सद्यः प्राणान्परित्यजेत् ३७ मुच्यते ब्रह्महत्यायां गोवधो ब्राह्म
णस्य वा गोवधस्यानुरूपेण प्रायश्चित्तं विनिर्दिशेत् ३८ प्राजापत्यं तु यत्नकृच्छ्रं विभजेत्तु चतु

२२ न्नेप्रमाणतः सार्द्धस्यद्विपदेनैवदंडो नित्यमभिधीयते ३ मूर्छितोपतितेनापि दंडेनापिहतस्य च उत्था
यानुपदं गच्छेत्तं च सप्त दशैव तु ४ ग्रासमेतायदि गच्छेयात्तोयं वा पिबते यदि पूर्वव्याधौ विनष्टानां
प्रायश्चित्तं न विद्यते ५ तैलाभेषजदानेन भोजनेचाद्विजन्मनां विपत्तौ न च गर्भाणां विपत्तौ ना
स्तिपातकं ६ यत्नेन तच्चिकित्सेन मूढगर्भविमोक्षणे यत् कृते न विपद्येत प्रायश्चित्तं न विद्यते
७ पिंडस्थे पादमेकं स्यात् द्वौ पादौ गर्भसंमिते पादोनं च भवेन्मात्रेण हत्वा गर्भमचेतनं ८ पा
देचरेत्तपनं द्विपादे सान्तपनं त्रिपादे चु शिरस्वाधार्य सशिखं तु निपातने ९ पादे वस्त्रयुगं
दद्यात् द्विपादे कांस्यभाजनं त्रिपादे गोवृषं चैव चतुर्थे मिथुनं स्मृतं १० निष्पन्नः सर्वगात्रा
णि हन्यते वा सचेतनः अंगः प्रत्यंगसंपूर्णो द्विगुणं गोव्रतं चरेत् ११ पाषाणेन च दंडेन गावो येन
नहिताडिताः श्रृंगभंगेऽस्थिवा पादे स्युर्वृत्तो मृत्तहतकः १२ तां मृते पादकृच्छ्रं तु द्वौ पादौ वास्थि
भंजने त्रिपादं चैककाणेतु श्रृंगे घेस सर्वसमाचरेत् १३ श्रृंगभंगेऽस्थिभंगे च कटिभंगे तथैव च यदि
जीवति षण्मासं प्रायश्चित्तं न विद्यते १४ प्राणभंगश्च कर्तव्यो स्वेदाभ्यंगस्त्वपाणिना तावत्
चैवोपकर्तव्या यावत्स्वस्थो भवेत् १५ यावत्संपूर्णसर्वांगहीनदेहो भवेत् यदि गोघातकेन
तस्यार्द्धप्रायश्चित्तं विनिर्दिशेत् १६ कात्यायने गोपालोदेशः श्रवणेभोपाद्यब्राह्मणं ॥ ॥ रा

चम्रने मत्तरिदक्षिणे ५१ एवं श्राद्धेषु कुर्वीत वद्धावत्वद्वकांमुच यः सपिंडीकृते प्रेते पृथक्पिंडे
नियोजयेत् ५२ समूढो नरकं याति पितृहा चोपजायते ॥ रजतेर्मन मायांति सुवे लें
तत्तमिर्णतं ५३ त्रिमधु रसैनु लक्ष्मी एवमाप्येव चतनोरथ्यं रजोकं पूर्णं मुहूर्तेन मेत्रयुक्तो
तथाक्षयं ५४ पित्तरो नित्रिवितते वेनवे चाप्यधिरो हृति अमृतो जायते स्वर्गे यथा ते वस्त्रचारि
णः ५५ त्रीणि कौष्टानि पक्त्तानुयानि त्तोमानि मानुषे धूपाभावे घृतं दद्यात् गंधाभावे तथै
व च ५६ पिंडदानेन वस्तुस्य श्वतातान नरकं व्रजेत् मन्मयेषु च पात्रेषु मृन्निकायास्व चैदने ॥
५७ घृतं धूपं घृतं मन्यो निराशान् पितरो गताः सर्वदा तितान् यत्र श्राद्धं कालेत्ति विशेषतः पा
त्रे तु पतितं दृष्ट्वा निराशा पितरो गताः षोडश श्राद्धकर्त्तव्यं यदेव समर्पितं ५८ सपिंडीकरणं
प्रोक्तं तस्य पिंडस्य सा गतिः कृतपो रौहिणश्चैव स्तथा चार भटास्तथा ६० विपुकाल्तेषु योदद्यात्
पितृणां दत्तमक्षयं इति श्री पाराशरे धर्मशास्त्रे श्राद्धनिर्णयो नाम अष्टमोऽध्यायः गवां संर
क्षणार्थं तु न दुष्येद्रोधबंधने उद्बंधने तु यत् दैवात्कामात्कामकृतं च यत् १ दंडाम्यय यदन्येन
प्रहतो वा निपातितः प्रायश्चित्तं च यत्प्रोक्तं द्विगुणं गोवधं चरेत् २ अंगुष्ठमात्रं स्थूलं च बाहुमा

२३ जपित्वा पावमानी देवी मुच्यते नात्र संशयः ३१ रोधबंधनदामिन्या घंटाभरणभूषिता गृहे वापि व
ने वापि वद्धा गौर्म्रियते यदि ३२ घंटाभरणदोषेण यदि गौर्विनिपद्यते यस्माद्वारिनिवेशेषु योन
रः कर्तुमिच्छति स्वकार्यगर्त्तघातेषु प्रायश्चित्तं विनिर्दिशेत् पादकृच्छ्रं भवेत्तस्य भूषणार्थं तु
यत्कृतं ३४ प्रपाते कूपवापीषु वृक्षछेदेषु पादकं गवाशनेषु विक्रीतं ततः प्राप्नोति गोवधं॥
३५ आरोधनी यदा काश्चिद्भिन्नावत्सा यदा भवेत् श्रवणे हृदये भिन्ने मग्ना वा कूपसंकटे ३६
कूपेषु क्रमणे चैव भग्ने वा पुरपादयोः य एवं म्रियते कश्चित्तस्य पादान् समाचरेत् ३७ सुप्तः
प्रमत्तो ज्ञो मत्तो मोहितो वाप्यचेतनः कामाकामकृतो क्रोधो दैवी वापायुधोपने ३८ प्रहृत्ते
म आम्रता गावः षड्विधं तु निपातनं यस्मात्स्मोव स्थायां परीक्षेत प्रयत्नतः ३९ रुध कूपे तडा
घाते दीर्घखाते तथैव च अन्येषु धर्मघातेषु प्रायश्चित्तं विनिर्दिशेत् ४० कूपे खाते तडागेषु क
टिभंगेषु वा स्तु पानीयेषु विपन्नानां प्रायश्चित्तं न विद्यते ४१ जत्ते वा स्वकंठे वापि यन्त्रे वा
पीडिता यदि गोपथे मृत्युमाप्नोति युक्तं भवति तद्विधं ४२ निशि बंधनरोधेषु सर्प्पव्याघ्रहते
षु च अग्निविद्युन्निपातानां प्रायश्चित्तं न विद्यते ४३ ग्रामघाते शरौघेन वेश्मभंगे निपाति राम
ते अग्निदग्धहतानां च प्रायश्चित्तं न विद्यते ४४ घातेषु च मृतानां च येद्याबंधकेषु च॥ २३

णपादं यतियोगं च तथा कृच्छ्रं समाचरेत् ॥१७॥ मुष्टियष्टिप्रहारैश्च पशुहिंसाशनेन तथा यदा कर्म्मेण
वाप्नोति प्रायश्चित्तं विनिर्दिशेत् १८ सांतापनं चरेत्काष्ठे प्राजापत्यं च लोष्टके तप्तकृच्छ्रं तु पाषा
णे शस्त्रेऽतिकृच्छ्रमाचरेत् १९ सांतापने च गाः पंच प्राजापत्ये हि तास्त्रयः तप्तकृच्छ्रे भवेदष्टोअ
तिकृच्छ्रे त्रयोदश २० अन्यत्रांजनात्तस्पर्शस्नानं च मोचने पिवा सायं संगोपनार्थाय प्राय
श्चित्तं न विद्यते २१ अतिवाहे च दाहे च वैकल्ये वानुनासिके नदीपर्वतसंचारे प्रायश्चित्तं न
निर्दिशेत् २२ अतिदोह्या चरेत्पादं द्वौ पादौ वाहनं चरेत् नासिके पादहीनं स्याच्चरेत्सर्वं निपा
तने २३ दुग्धवत्सा विपद्येत अबद्धा नोकर्तये त्रिणः गोर्जीवत्सा विपद्येत अन्तःपानो त्रयं वि
तः २४ ऊर्ध्वं पाशार्द्धे वैवं एवपादं तथा विधिः रोधने बंधने चैव त्रस्नस्नू प्रहरणं तथा दुर्गप्रे
रणयंत्राणि निमित्तानि वधेषु च बर्ह्यपशे न गोचरणे च यते यद्दिवा पशुः २५ सोमवेनत्रयपापीया
न्प्रायश्चित्ती प्रहारकः मुखिता बंधने चैव प्रयते कालपर्यया क्रोधभावेन यश्चैव प्रायश्चि
त्तार्द्धमर्हति २८ न नासिकेन न च ज्वलनेन मौंजिना नापि न वल्कलेन एते रवड्डानन्
नु बंधनीयो वध्वा तु तिष्ठेत्परशुं गृहीत्वा २९ कुशकाशैश्च बध्नीयात् नद्याः दक्षिणामुखः
: पादतप्तेन हि दग्धेषु प्रायश्चित्तं न विद्यते ३० [illegible] प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ॥ ॥

२५ णांशिरः शोधयनेस्मृते ५६ नदीषु संगमे चैव अरणेतु विशेषतः नस्त्रीणां केशवपनं नदूरे
शयनं तथा ५७ नस्त्रीणां विजने वासो वृतमेकं समाचरेत् विसंध्यं स्नाननिमुक्तं सुराणामर्च्च
नं तथा ५८ बंधुमध्ये वृतं वासे कृछ्रं चांद्रायणं स्मृते गृहेषु सततं तिष्टे वुद्धे त्रियमितः पुरा ५९
इह योगेवृतं कृत्वा पृष्टादस्रुतुमिछति मयातिनरकेघोरे कालसूत्रोपतापके ६० विमुक्तेनर
कात्तस्मान्मर्त्त्यलोकेषु जायते क्लीवं दुस्थितकुष्टांगस्सप्तजन्मनि जायते ६१ तस्मात्प्रकाशये
त्पापं स्वधर्म्मं सततं चरेत् स्त्रीबालभृत्यगोषु विप्रेषु अतिकोपं न कारयेत् ६२ अतिकोपे कृतं येन
पापं भवति नित्यसः इति श्री पाराशरे धर्म्मशास्त्रे गोहत प्रायश्चित्ताध्यायो नाम नवमोध्याय
:॥ चतुर्वर्णेषु सर्वेषु हितं वक्ष्यामि निःकृतिं अगम्यागमने चैव शुद्धिश्चांद्रायणं चरेत् १
एकैकं वर्द्धते ग्रासं शुक्ले कृष्णे च ह्रासयेत्॥ अमावस्यां न भुंजीत एष चांद्रायणो विधिः २
कुक्कुटांडप्रमाणेन ग्रासं तु परिकल्पयेत्॥ अन्यथा भावदोषस्यात् न धर्म्मो न च शुध्यति ३
प्रायश्चित्ते ततः पूर्णे कुर्याद्ब्राह्मणभोजनं गोद्वयं दक्षिणां दद्यात् शुद्धिं पाराशरो ब्रवीत्
४ चांडालीं वा श्वपाकीं वा अभिगच्छति यो द्विजः॥ त्रिरात्रमुपवासेन विप्राणामनुशासनं॥ राम

द्विमासिकग्रासघातीषु प्रायश्चित्तं न विद्यते ४५ आपन्नानां बहूनां च बंधने रोधनेपि वा भिषक्
मिथ्याचरित्रे च प्रायश्चित्तं विनिर्द्दिशेत् ४६ एको हतो या बहुभिस्समेतैर्न्न ज्ञायते तस्य हतो पघा
तः दिव्येन तेषामुपलभ्य हंता निवर्त्तनीयो नियमेन निवर्त्ते ४६ गोवृषाणां च पार्श्वे पुरुजातः श्व
स्सको भवेत् अग्नि वा दयते स्तेषां सर्वेषां पातकी भवेत् ४७ एको हतो सौ बहुभिस्समेतो ज्ञायते
न च मृता यो कस्य घाते न तेषां च उपलभ्यते ४८ बहूनां शस्त्रघातानां एको यो मर्म्मभेदकः ॥ येसंप लं
सर्वे ते शुद्धिमायांति सएको ब्रह्महा भवेत् ४९ नेत्रे व्याधिविपन्नाने बंधने रोधने पि वा ब
व तेचैव प्रायश्चित्तं विनिर्द्दिशेत् ५० एवं चेद्बहुभिकश्चिद्दैवाद्व्यापादितं क्वचित् पादं तु गोवृह
त्यायाश्चरेपु तो पृथक्पृथक् ५१ स्नतेषु रुधिरं दृश्यं व्याधिग्रस्तः कृमिर्भवेत् । ताला भवं
ति दुष्टत्वे विगंधि रुधिरैस्तथा ५२ ग्रासार्थे चोदिता वापि ऋश्यानेनैव गच्छति मारुता चैव
मे केन सर्वशास्त्रविशारदा ५३ प्रायश्चित्तं तथा प्राप्ते गोघ्न चांद्रायणं चरेत् राजा वा राज
पुत्रो वा ब्राह्मणे चा बहुश्रुतं ५४ अकृत्वा तपनं तेषां प्रायश्चित्तेन शुध्यति केशानां रक्ष
णार्थाय द्विगुणं गोव्रतं चरेत् ५५ द्विगुणे तु व्रते चीर्णे द्विगुणा दक्षिणा भवेत् सर्वान्केके
शान्वपनेन भून्न शयनं तथा नचजोष्टे भवेत्राचो न दिवं स्वहतेर्भुंजेत् एवं नारी कुमा

 जनंगत्वाचरेत्चांद्रायणंव्रतं देशांतरयदागत्वाद्दुर्भिक्षेवाजनक्षये २० बंदीग्राहेणयानैवा
ग्धदत्वाःस्वैरणीभवेत् चांडालैस्सहसंपर्कोयावद्धत्वार्थवेदनं विप्रांदेशाच्चरेंकृत्वाग्राम
दोषंप्रकारयेत् २१ आकंठसंमितेविप्रोगोमयोदककर्दमे तत्रस्थित्वानिराहारोदिनमेकं
विनिक्रमेत् २२ सशिखंवपनंकृत्वाभुंजीयात्पावकोदनं।। त्रिरात्रमुपवासंस्यादेकरात्रं
जलेपिबेत् २३ शंखपुष्पीलतामूलंपत्रंचकुसुमंफलं क्षीराम्बुवर्णंसंमिश्रंक्वाथयित्वापि
बेत्युतं २४ एकभक्तंचरेत्तस्माद्यावत्पुष्पवतीभवेत् व्रतंचरेत्तोयावत्तावद्वैवसतेबहिः
प्राजापत्येततश्चीर्णेकुर्यात्ब्राह्मणभोजनं गोद्वयंदक्षिणांदद्यात्शुद्धिस्स्वायंभुवोब्रवीत् २६
चातुर्वर्ण्यस्त्रियास्सैवकृच्छ्रंसांतपनंचरेत् यथाभूमितथानारीतस्मात्तांनैवदुष्यति बंदी
ग्रहेणयाभुक्ताहत्वाबद्ध्वाबलात्तुभयात् कृत्वासांतपनंकुर्याच्छुद्धिःपाराशरोब्रवीत् २८
सकृद्भुक्तातुयानारीनेच्छंतीपापकर्मभिः प्राजापत्येनशुद्ध्येततदृतुप्रस्रवणेनतु २९ येषु
तत्पगारीगस्य यस्यभार्यासुरांपिबेत् गायत्रींजपमानस्तुप्राजापत्यंसमाचरेत् ३० गोमूत्रं
गोमयंक्षीरंदधिसर्पिःकुशोदकं दिनमेकंतुभुंजीयात्कृच्छ्रंसांतपनंचरेत् ३१ जारेण
जनयेद्गर्भंमृतेत्यक्तेगतेपिवा तांत्यजेत्परेराष्ट्रेपतितांपापकारिणीं ३२ पुंसत्त्ववर्जिता

सशिखंवपनंकृत्वाप्राजापत्यंत्रयंचरेत् गोद्वयंदक्षिणांदद्यात्शुद्धिंपाराशरोब्रवीत् ६ क्षत्रियोवापिवै
श्योवाचांडालींगमनोयदि प्राजापत्यद्वयंकृछ्रंदद्याद्गोमिथुनद्वयं ७ श्वपाकींचैवचांडालींशूद्रोवा
यदिगछति प्राजापत्यंचरेत्कृछ्रंचतुर्गोमिथुनंददेत् ८ मातरंयोभिगछेतभगिनींमातुलानींतथैनी
यज्ञात्वाकर्मकर्तृत्वेश्मत्समेढ्रंनिकृंतयेत् ९ एतोयामोहितान्गछेत्त्रीणिकृछ्राणिमाचरेत्॥
चांद्रायणत्रयंकुर्यात्शिश्नछेदेतुनिष्कृतिः १० अज्ञानेनतुयत्कृत्वाकुर्यात्चांद्रायणद्वयं॥
दशगोमिथुनंदद्यात्शुद्धिःपाराशरोब्रवीत् ११ पितृदारांसमारुह्यमातृघात्रेस्वभ्रात्रजो॥
गुरुपत्नींस्नुषांचैवभ्रातृनार्यांस्तथैवच १२ मातुलानींस्वगोत्रांचप्राजापत्यंत्रयंचरेत्॥
चांद्रायणत्रयंकुर्यात्शुद्ध्यतेनात्रसंशयः १३ गोगमनेत्रिरात्रंममेकोब्राह्मणेददेत् महि
षीखरवगोष्ट्रींचश्रहोरात्रेणशुध्यति १४ पशुवेश्याभिगमनेनमहिष्योष्ट्रकरासुच तथावकु
करीगत्वाप्राजापत्यंतुमाचरेत् १५ तथागमेकरात्रेणगोमेकोब्राह्मणेददेत् पुष्करीचैव
ऋक्षभंगांवराकीवेणुकानदी गत्वाचांद्रायणंकुर्यात्तथाधर्मोपजीविनो १७ क्षत्रियामथवा
वैश्यांगछेद्यःकाममोहितः तस्मासांतपनंकृत्वानवेत्पापविमोक्षणं १८ मतंगांतुब्राह्मणो
गत्वासप्तमासांर्द्धमेवच गोमूत्रयावकाहारोमासार्द्धेपापविमोक्षणात् १९ विप्रकृत्त्व

सोपि शुद्धोपचारेण गायत्रीं तु विशेषत ४४ अहन्यहनि योधीते गायत्री द्विजसत्तमः मा
सेन मुच्यते पापादुरगः कंचुको यथाः ४५ इति श्रीपाराशरे धर्मशास्त्रे ऽगम्यागमनं ना
म दशमोध्यायः अमेध्यरेतोगोमांसं चांडालान्नमथापि वा यदि भुक्तं तु विप्रेण कृच्छ्रं
चांद्रायणं चरेत् १ तथैव क्षत्रियो वैश्योप्यर्द्धं चांद्रायणं चरेत् शूद्रोप्येवं यदा भुंक्ते प्रा
जापत्यं समाचरेत् २ पंचगव्यं पिबेत् शूद्रो ब्राह्मणस्तु पिबेत्सुरा उभौ तौ तुल्यदोषौ
स्यात्समासान्नरकं व्रजेत् ३ शूद्राणां सूतकस्यान्नं अभोज्यं स्यात्तथैव च शंकितं प्रति
षेधान्नं सर्वोच्छिष्टं तथैव च ४ यदि भुक्तं तु विप्रेण अज्ञानात्कामतोपि वा ज्ञात्वा सम्य
क् चरेत् कृच्छ्रं ब्रह्मकूर्चं तु पावनं ५ पंचगव्यं पिबेत् शूद्रो ब्रह्मकूर्चं पिबेत् द्विजः ए
कद्वित्रिचतुर्णां गो दद्याद्वर्णमनुक्रमात् ६ अत्तेन कृत्तमार्जारैरन्नमुच्छिष्टितं य
दि विवाहेष्वपि निर्जितस्य पुलिपमप्रसादयेत् ७ अर्वेग्रहयसहरो रात्रे त्रिरात्रे पतिते
स्तितौ अतिकृच्छ्रं तु रुधिरे कृच्छ्रमंतरग्रस्पति ८ नवाहमिति कृच्छ्रं स्यात्पाणिपूरा
न्नभोजनः तितदर्भोदकैः प्रोक्षः शुध्यते नात्र संशयः ९ शूद्रोप्यभोज्यं भुक्त्वान्नं

याश्च ब्राह्मणानुपयदा ब्रवीत् मातुः शुद्धिविनिष्क्रान्ता न तस्यागमने पुनः ३३ कामात् मोहात् भ
यात् लोभात् परपुरुषविवर्जिता मातुः न दूषयेत् लोके मानुषेषु विशेषतः ३४ पुंसः सम
न्विता या तु ब्राह्मणी तु यदा भवेत् गत्वा पुंसः शतं यांति न तस्यागमने पुनः ३५ स पुंसा या ग
ह्णा गच्छेत् अशुद्धं न द्रुहं भवेत् पतिर्मातुः गृहे यत्र राजस्येति न नद्वयं ३६ उत्तं विते
गृहे सर्वं पंचगव्येन सिंचयेत् सजेतं मन्त्रये पात्रं वस्त्रं केष्टकं सिंचयेत् ३७ सर्वान्ता
न् स्थापयेत् सर्वान् केशैश्चैव पलोड्डयेत् तान्प्राणि पंचगव्येन कांश्यपानि दशभस्मसु॥
३८ प्रायश्चित्तं चरेद्विप्रो ब्राह्मणैरुपपादितं गोद्वयं दक्षिणां दद्यात् प्राजापत्यं समाच
रेत् ३९ इतरेषां महारात्रौ पंचगव्येन शोधनं सपुत्रैः सह भर्तैश्च कुर्याद् ब्राह्मण
भोजनं ४० आकाशं वायुरग्निश्च मेध्यं भूमिगतं जलं न दुष्यंतीह दर्भाश्च यज्ञेषु
चमसास्तथा ४१ उपवासैर्व्रतैः पुण्यैः विप्रैः संनापणादिभिः जपहोमैस्तथा दानैः
शुध्यते ब्राह्मणैः सदा ४२ आपत्काले न विप्रेण शौचाचारं न चिंतयेत् सर्वं सम्बु
द्धरेत् तस्मात् स्वधर्मं च समाचरेत् ४३ शास्त्रमुत्पादितं येन आत्मानं यदि हन्यते॥

ततो विप्रभोजने पादे कैनैनरा नक्तं क्षत्रियस्य प्रकीर्त्तितः २३ अर्द्धमेतत्त्व पक्वान्नं पाचितं घृ
हु सर्पिषा तदन्नं फलत्र यज्ञाद्यंषु भोजे पुनर्न संशयः २४ पूरिकां पाचयेत्प्राज्ञः सिद्धान्नं तु
यथा भवेत् पक्वमन्नं तत्स विज्ञाहय वाजं वैद्भागकं २५ तृतीयकुष्म चर्णे सहितानां भागउ
च्यते आज्यभागेतु दीपस्य भक्ष्यानेव मनाकिन्ना २६ अन्नद्र त्सुसदाकुर्यात्भोजने भोज
नादिषु विप्रदेचोपर्तुक्तं च चवश्राएभिरु कार्त्तिता २७ भार्याभ्रातर्मनुष्याणां भ्रातान्ने देव
न्निर्मितो आग्निहोत्रं कृतं शेषं प्रसादं च दद्देः शुभं २८ सूर्यपुत्रो यथा तद्वइदं घृतस्य
यो भवेत् अयाचितं स्तथा नोहि नक्तभोजी तथापरः २९ दिनस्याष्टमे भागे मन्दी
भूते दिवाकरे नक्तं च तद्विजानीयान्न नक्तं निशि भोजनं ३० दिनार्द्धसमयेतीते भु
ज्यते नियमेन च एकभुक्तमिति प्रोक्तं भोजनं ग्रासैस्तु पंचभिः ३१ सूर्यपुत्रस्य विज्ञेयो
यो भवेदेकभुक्तकस्तन् नक्षत्रपूतस्त्वपरस्त्रितीयस्तु तथा यथा ३२ दृष्ट्वा नक्षत्रमा
कासे भुंजते नियमेन यः प्राजापत्यं शतं तस्य ताद्भोजी स एव च ३३ नक्षत्रदर्शना
न्नक्तं गृहस्थस्य प्रशस्यते गते दिनाष्टमे भागे नस्परात्रौ न निंद्यति ३४ तथा दिने

पंचगव्येन शुध्यति क्षत्रियो वापि वैश्यो वा प्राजापत्येन शुध्यति १० पांडुकंथेन तत्र भुंक्ते व्रती
कं फलं गजरं पत्तोउ द्वक्षनिर्यास देवस्वं कृतकानि च ११ उच्छिष्टं रङ्गशीर्षं च ज्ञानात्
भुंजते द्विजः त्रिरात्रमुपवासः स्यात् पंचगव्येन शुध्यति १२ क्षत्रियो वापि वैश्यो वा क्रियावंतो
शुचिर्व्रती तद्गृहे तु द्विजो भोज्यं हव्यकव्येषु नित्यशः १३ घृतं तैलं तथा क्षीरं गुडं तैलेन पा
चितं गत्वा नदीतटे विप्रो भुंजीयात् शूद्रभोजने १४ मद्यमांसरतं नित्यं नीचकर्म्मा
नुवर्त्तिनं तं शूद्रं वर्जयेत् विप्रो श्वपाकमिव दूरितः १५ द्विजशुश्रूषणनिरतो मद्यमांस
विवर्जितः स्वकर्म्मणि निरतो नित्यं शूद्रान्नं भोजयेत् द्विजः १६ अज्ञानाद् भुंजते विप्रः सूतके
मृतसूतके प्रायश्चित्तं कथं तेषां वर्णे वर्णे विनिर्द्दिशेत् १७ गायत्र्याष्टसहस्रेण शुद्ध्यते
शूद्रसूतके वैश्यः पंचशतेन च त्रिंशते क्षत्रियस्तथा १८ ब्राह्मणस्य यदा भुंक्ते प्राणाया
मेन शुध्यति॥ अथवा सोमदैवत्य सान्ना चैकेन शुध्यति १९ प्रथमेऽह्नि यदि सन्ने सर्पिषाय
व्याचितं भोज्यं चापि ततः प्रोक्तं मनः पूतं यथा भवेत् २१ चत्वारिंशत्त्रिंशति भागे चर्मणि
भूमिसंभवे दद्यात् सर्पिषपञ्चाशे रुद्रे केएसंज्ञिते २२ आजन्मागमस्त्वयं प्रोक्तं केश्रे ए

२८ संस्थेहं विप्रवेश्मनि आगते पक्वं विप्रगृहे प्राप्ते भोज्यं तन्मनुरब्रवीत् ४६ आपत्काले न वि
प्रेण भुंक्तं शूद्रगृहे यदि मानस्तोके न शुध्येत द्रुद्रं विप्रः शतं जपेत् ४७ दासनापितगोपा
ल कुलमित्रार्द्धसीरिणः एते शूद्रेषु भोज्यान्ना यश्चात्मानं निवेदयेत् ४८ शूद्रकन्यास
मुत्पन्न ब्राह्मणेन तु संस्कृतः क्षत्रियैः शूद्रकन्यायां सुतो जायेत राजकः ४९ शूद्रक
न्यासमुत्पन्नो ब्राह्मणेन तु संस्कृतः तद्रकं चैव विज्ञेयो भोज्यो विप्रैर्न संशयः ५०
भाण्डकस्तु भोज्येषु आयो दधिपयः पिबेत् अकामस्कृद्धि यो भुंक्ते प्रायश्चित्तं कथं भवेत्
५१ ब्राह्मणक्षत्रियावैश्याः शूद्रेणाप्युपकर्षिति ब्रह्मकूर्चोपवासेन तेषां वर्णेस्य निःकृ
तिः ५२ शूद्राणामुपवासे न तथा दानेन सोधनं उपवासमहोरात्रं स्वकायमपि सोध
येत् ५३ लोमादिमादान्वा दाहुत भ्रंगेन कारयेत् त्रिरात्रेणैव शुद्धेत पुनरेव व्रतीभ
वेत् ५४ ताम्रकस्यान्तु भोज्येषु अयोदधिपयः पिबेत् अभीमतस्तु यो भुंक्ते स्नाकृप
तेसमाचरेत् ५५ गोमूत्रं गोमयक्षीरं दधिसर्पिः कुशोदकं निर्दिष्टं पंचगव्यं च पवि
त्रं कायशोधनं ५६ लोलावर्णेन गोमूत्रं कृष्णगोमयमुद्धरेत् ताम्रवर्णपयःश्वेतस्य राम

उत्तानीच भुंक्तमन्नमयाचितम् विप्रस्याचितं भोजनं तद्याचितमुच्यते ३५ आहिता
ग्निर्भवेद्योहि वेदाभ्यासपरास्तथा सत्यवादीस्त्वहि स्नश्चयोगतुस्तास्त्वमी द्विजाः ३६
उदितेजुहोतिउदितानुदितेजुहोतीतिश्रुतेः प्रातःसायंयदासम्यग्भाको भवतिनित्यशः ३७
तानाकालेऽद्ययेविप्रकुर्यात्सुवतिमग्निक तस्यशुद्धिर्विदित्वानुभुंयात्सकुडुंबकः ३८
विधिरेषसमायुक्तोस्याग्निकस्य द्विजस्यच। अग्निहोत्रेगवालंभं संन्यासं पलपैतृकं ३९
देवरेणसुतोत्पत्तिः कलौपंचविवर्जयेत् आहिताग्नेश्चविप्रस्यसदान्हिकनतस्यच।
४० वेदयुक्तस्यतस्यैवदर्शनात्शुद्धिरिष्यते किंचयज्ञेनमहता किंदानेनशतेन किं
किंमुत्रेण ब्रुतेनावयदिपाकोनित्यासुच ४१ कलौवर्जितमग्राह्यो वर्णधर्माविव
र्जिते तत्राग्राह्यद्विजातीनां सिद्धमन्नंविवर्जयेत् ४२ पंचसूनायुतेचान्नेयश्चसं
स्कारवर्जितं यदन्नंशूद्रमुष्टहिनाश्नीयात्द्विजदेवयोः ४३ नयास्त्रोकाथयेदन्नस्त
युक्तंतुसदाशुभं तस्मात्सर्वप्रयत्नेन दिवातत्तुविशोधयेत् ४४ फलमूलंजलंतप
कंमपक्कंपायसंपयः अशक्तैरन्नसदाभोजनं दत्त्वाविप्रायविस्तवे ४५ शुष्कान्नगोर

२९ स नाश्नंती देवताः ६९ पंचयज्ञाननुपास्थित्वा परान्नं यस्तु भुंजति स तत्प्रातरुत्थायप
रपाकरतो हितः ७० गृहधर्म्मेषु वर्त्तते वेदशास्त्रविवर्जिताः ऋषिभिः प्राकृतैर्मार्गैः
नष्टयः परिकीर्त्तिताः ७१ युगे युगेषु धर्म्मास्तेषु धर्म्मेषु ये द्विजाः तेषां निंदा न कर्त्तव्या यु
गरूपा हि ब्राह्मणाः ७२ योगृहीत्वा विवाहाग्निं गृहस्थ इति मन्यते अन्नं तस्य न भोक्त
व्यं वृथापाको हि सो भवेत् ७३ हुंकारं ब्राह्मणस्योक्त्वा त्वंकारं च गरीयसः स्नात्वा कृत्वा
चशेषं तु प्रणिपातात्प्रसादयेत् ७४ ताडयित्वा तृणेनापि कंठे निर्बध्य वाससः विवा
देवापि निर्जित्य प्रणिपत्य प्रसादयेत् ७५ अवगुर्य्य त्वहोरात्रं त्रिरात्रं पतिते क्षते रुधि
रेऽतिकृच्छ्रं स्यात् कृच्छ्रोभ्यंतरशोणिते ७६ नवाहमतिकृच्छ्रं स्यात् पाणिपूरान्नभोजनं
त्रिरात्रमुपवासं स्यादतिकृच्छ्रं तदुच्यते ७७ सर्वेषामेव पापानां संकरे समुपस्थिते द
शसाहस्रमभ्यस्य गायत्रीं शोधनं परं ७८ इति श्रीपाराशरे धर्म्मशास्त्रे चातुर्वर्ण्ये
चिकित्सा नाम एकादशोध्यायः दुःस्वप्नं यदि पश्येत वांते वा क्षुरकर्म्मणि मैथु
ने प्रेतधूमे च स्नातमेव विधीयते १ अज्ञानात्प्राश्य विण्मूत्रं सुरासंस्पृष्टमेव वा राम २९

तायांविधिरुच्यते ५७ कपिलाघृतंवाप्येमहापातकनाशनं अभावेसर्ववर्णानांकपिलाभे
वपावनी ५८ गोमूत्रंकपिलाद्द्यात् अंगुष्ठाग्रेतुगोमयं क्षीरंसप्तपलंदद्यात् दधित्रिपल
मुच्यते ५९ सर्पिःकुशोदकंमिश्रंकृत्वातत्रविनिक्षिपेत् आज्यंसकपिलाद्द्यात्महापात
कनाशनं ६० गायत्र्यागृह्यगोमूत्रंगंधद्वारेतिगोमयं आप्यायस्वेतिचक्षीरंदधिक्राव्णो
दधिस्मृतं ६१ तेजोसिशुक्रमित्याज्यंदेवस्यत्वाकुशोदकं पंचगव्यमृचापूतंहोतव्यंच
त्रिसन्निधौ ६२ सप्तपत्राम्भ्रमादर्भादक्षिणाग्रास्समन्विता अग्नयेसोमायस्वाहाप्रजा
विलु पतयेद्रुवावती ६३ इरावतीतिप्रोक्ताउद्धरेत्पात्रदेवता मानस्तोकेतिगायत्र्याआमन्त्र्याहुतिभि
स्तथा ६४ एतेषुचसमुद्धृत्यहुतेशेषंस्वयंपिबेत् आलोड्यप्रणवेनैवनिर्मथ्यप्रणवे
नतु ६५ उद्धृत्यप्रणवेनैवत्रिःपिबेत्प्रणवेनतु त्वचामांसास्थिगतंपापंदेहेतिष्ठतिदेहि
नो ६६ ब्रह्मकूर्चंदहेत्सर्वंयथैवाग्निरिवेन्धनं परपाकनिवृत्तस्यपरपाकरतस्यच
६७ अपचस्यकृतोदानंदातुस्तस्यःकुतःफलं दाताप्रतिग्रहीताचद्वावेतौनरकं
व्रजेत् ६८ आहिताग्निःसमारोप्यपंचयज्ञान्ननिर्वपेत् निवृत्तिकःसविज्ञेयस्त

केशान्स्नात्वा प्रस्रवणे द्विजः अन्नेऽन्नेनतु भूमिस्थः सुवाच्यो पितृदेवतेः १४ जलेवापि
स्थलेवापि जलादेव वहिः शुचिः उपस्पृश्य समाक्रांतोऽन्यत्र शुचिर्भवेत् १५ स्नात्वा
पीत्वा क्षुते सुप्ते भुक्त्वा रथ्योपसर्पणे आचांतः पुनराचामेद्वासो विपरिधाय च १६ क्षुते नि
ष्ठीवने जंभे दंतोच्छिष्टतथानृते पतितानां च संभाषे दक्षिणं श्रवणं स्पृशेत् १७ अग्निरा
पश्च वेदाश्च सोमो सूर्यानिलस्तथा सर्वे एव तु विप्रस्य श्रोत्रे तिष्ठंति दक्षिणे १८ भास्करैः
किरणैः पूतं दिवा स्नानं प्रशस्यते अप्रशस्तं निशि स्नानं राहोरन्यत्र दर्शनात् १९ मरु
तो वसवो रुद्रा आदित्याश्चैव देवताः सर्वे स्नानाप्रणयंतेत स्वापोनंतु संग्रहे २० स्ना
ने दाने जपो होमः समर्थं राहुदर्शनात् अन्यथा ह्यशुचिर्रात्रौ तस्मात्तां परिवर्जयेत् २१
जयशे शुचिर्वा हे शुसंक्रांतौ ग्रहणे शुच महस्व वेदान महावेतु नान्यथे च विधीयते २२ वि
लोस्नमस्मा नावच नान्यत्र च विधीयते कृत्वित्रोपाम्रान्नस्य वुसहागुरुतल्पकः
२३ चतुर्दोषसमुत्पन्नं प्रायश्चित्तं कथं भवेत् आगतं तु सकर्मीलि गृह्योपानहवि
र्जितः २४ श्वेतदुष्टसमाचारोमकरतामकारकः रहस्ये स्थितिष्ठंति निसेनिवृषलघातकः राम
३०

पुनः संस्कारमर्हन्ति त्रयो वर्णा द्विजातयः २ वपनं मेखला दण्डो भैक्ष्यचर्या व्रतस्य च प्र
वर्त्तन्ते द्विजानां च पुनः संस्कारमर्हति ३ स्त्रीशूद्रस्य च शुद्ध्यर्थं प्राजापत्यं समाचरेत्॥
पंचगव्यं ततः कुर्यात् स्नात्वा पीत्वा शुचिर्भवेत् ४ जलाग्नि वेधने चैव प्रव्रज्या नाशने पु
च प्रत्यावसितानां केषां कथं शुद्धिर्विधीयते ५ प्राजापत्यद्वयं नैव तीर्थाभिगमने न च॥
वृषैकादशदानेन वर्णाः शुध्यन्ति ते त्रयः ६ गोद्वयं दक्षिणां दत्वा तच्छुद्धिः स्वायंभुवोऽब्रवी
त् ७ मुच्यते तेन पापेन ब्राह्मणत्वं स गच्छति ब्राह्मणस्य प्रवक्ष्यामि शपेण त्वा चतुष्पथे॥
शिखिं वपनं कृत्वा प्राजापत्यत्रयं चरेत् ८ स्नानानि पंच पुण्यानि कीर्तितानि मनीषि
भिः आग्नेयं वारुणं ब्राह्मं वायव्यं दिव्यमेव च ९ आग्नेयं भस्मना स्नानं अद्भिर्वारु
णमुच्यते आपो हि ष्ठेति ब्राह्मं वा वायव्यं गोरजः स्मृतः १० आतपे वर्षते यस्तु तत्स्नानं
दिव्यमेव च तत्र स्नात्वा तु गंगायां पूतो भवति मानवः ११ ब्राह्मणैः सह गायन्ति देवापि
तृगणास्तथा वायुभूतानुगच्छन्ति स्नानार्थे सलिलार्थिनः १२ निराशास्ते निवर्त्तन्ते
वस्त्रनिष्पीडनेन तु तस्मान्न पीडयेद्वस्त्रं अकृत्वा पितृतर्पणं १३ अथ वै पुनस्त्रयः

३१ विजानीहीत्यप्याल्लक्ष्मेवया २ उँकाश्यपगोत्रस्य काश्यपावत्सारनैध्रुवेति त्रिप्रवर
स्य काश्यपेयगोत्रस्य काश्यपेयकुशिककौशिककाशाकायेति पंचप्रवरस्य भारद्वाज
गोत्रस्य भारद्वाजआङ्गिरसकर्दस्येति त्रिप्रवरस्य ३ मिहिरसगोत्रस्य मिहिरसकुशिककौ
शिकाश्यपेति पंचप्रवरस्य ४ आङ्गिरसगोत्रस्य आङ्गिरसभारद्वाजबार्हस्पत्यभीज
नोजनेति पंचप्रवरस्य ५ कौशिकगोत्रस्य कौशिकअघमर्षणविश्वामित्रेति त्रिप्रवर
स्य ६ कौशिकगोत्रस्य कौशिककरुनतथ्यदेवराजेति त्रिप्रवरस्य ७ आशित्तगो
त्रस्य आशित्तत्गवाशित्तकौशित्तेति त्रिःप्रवरस्य ८ मुद्गलगोत्रस्य मुद्गलभार्गच्य
वनेति त्रिप्रवरस्य ९ भार्गवगोत्रस्य भार्गवच्यवनआप्नवानऔर्वजामदग्न्येति
पंचप्रवरस्य १० वसिष्ठगोत्रस्य वशिष्ठशक्तिपाराशरेति त्रिप्रवरस्य ११ पाराशर
गोत्रस्य पाराशरशक्तिवशिष्ठस्येति त्रिप्रवरस्य १२ धान्यष्ठगोत्रस्य धान्यष्ठकौत्स
वशैाम्सवेति त्रिप्रवरस्य १३ शौनकगोत्रस्य शौनकसेनचसोचमानत्रिप्रवरस्य॥
१४ सौनकगोत्रस्य शौनकआङ्गिरसस्मार्टेति त्रिप्रवरस्य १५ शाण्डिल्यगोत्रस्य शाण्डिल्य नाम

२५ गोकुलेषु च गोष्ठेषु ग्रामेषु नगरेषु च ॥ तपोवनेषु तीर्थेषु नदीप्रस्रवणेषु च २६ पर्यटन्
सर्वतीर्थानि पुण्यं गत्वा तु सागरं दशयोजनविस्तीर्णं शतयोजनमायुते २७ रामचंद्रसमा
देशान्नलसंचयसंचितं सेतुं दृष्ट्वा समुद्रस्य ब्रह्महत्यापमार्जने २८ ब्रह्महत्याविशुद्ध्यात्मा
वगाह्य महोदधिं यजनेनाश्वमेधेन राज्ञो वा पृथिवीपतेः २९ ॥ तस्य वा त्वभृथे स्नात्वा
पूतो भवति ब्रह्महा पुनः प्रत्यागतो वेश्म वा साथो उपसर्पति ३० गावो वा समुपविश्य तु
भोजने च विशेषतः सहस्रं चैव मत्स्यैः कुर्याद्ब्राह्मणभोजनं ३१ गवां चैव शतं दद्यात्
चातुर्विद्येषु दक्षिणं ब्राह्मणानां प्रसादेन ब्रह्महत्या प्रमुच्यते ३२ एवं पाराशरे लोके
ब्रह्महत्यादिपातके अष्टपंचाशताध्युक्तं धर्मशास्त्रं समुच्चयः ३३ यः पठेत् शृणुयात् भ
क्त्या सर्वपापैः प्रमुच्यते इति श्री पाराशरे धर्मशास्त्रे ब्रह्महत्यादि प्रायश्चित्ताध्यायो ना
म द्वादशोऽध्यायः अष्टाशीतिसहस्राणि स्नातकागृहमेधिनः स्वामुवदविदः पूर्वे
तेषां वंश प्रकीर्तितः १ वेदे सहविद्या ज्ञेया गोत्राणि ऋषिसंभवाः ऋग्भिर्हीदशासे
ज्ञाभि यजुषां पापनाशनाः २ तेषां तु गोत्रनामानि संक्षेपेण वदाम्यहं प्रधान्येन

३२ मित्रवैतहव्यदैवतेति त्रिप्रवरस्य ३२ लौहिकाक्षिगोत्रस्य लौहिकाक्षवैतहव्यविश्व
मित्रसौम्यकर्केति त्रिप्रवरस्य ३३ शातातपगोत्रस्य शातातपवैनतेय त्रिप्रवर
स्य ३४ शांभवगोत्रस्य शांभवसौम्यकर्केति त्रिप्रवरस्य ३५ मित्रगोत्रस्य मित्रपा
लिबिरे वोकरावगतेति त्रिप्रवरस्य ३६ कौडिन्यगोत्रस्य कौडिन्यवसिष्ठमैत्रावरु
णेति त्रिप्रवरस्य ३७ गौतमगोत्रस्य गौतमाङ्गिरसउतथ्येति त्रिप्रवरस्य ३८ सांभव
गोत्रस्य सांभवअनुकरकदेवअमितचानस्यतेति त्रिप्रवरस्य ३९ कपिलगोत्रस्य
कपिलआदमदेवराजसौनककात्यायनेति पंचप्रवरस्य ४० धौम्रलोचनगोत्रस्य
धौम्रकश्यपत्रिसारणेति त्रिप्रवरस्य ४१ चंद्रगर्गगोत्रस्य चंद्रगर्गआङ्गिरसअनु
राप्रमुदेति पंचप्रवरस्य ४२ इती ब्राह्मणक्षत्रियगोत्रनाम कात्यायनगोत्रस्य का
त्यायनविश्वाङ्गिरसेति त्रिप्रवरस्य ४३ गर्गगोत्रस्य गर्गघृतकौशिकमाण्डव्याथर्व
शंपायनेति पंचप्रवरस्य पाराशरगोत्रस्य पाराशरशक्तिवसिष्ठेति त्रिप्रवरस्य ४४ गोत्र
काश्यपगोत्रस्य काश्यपवत्सारनैध्रुवेति त्रिप्रवरस्य ४५ वत्सगोत्रस्य वत्सअ ३२

नार्ग्वच्यसितदेवलेति त्रिप्रवरस्य १६ गौतमगोत्रस्य गौतमतिथ्यआंगिरसेति त्रिःप्रव
रस्य १७ चांद्रायणगोत्रस्य चांद्रायनकृत्मलवत्सेति त्रिप्रवरस्य १८ वामदेवगोत्रस्य
वामदेवमध्यमामौनसेति त्रिप्रवरस्य १९ कात्यायनगोत्रस्य कात्यायनविश्वामित्रगृ
धमर्वेलेति त्रिप्रवरस्य २० कात्यायनगोत्रस्य कात्यायनउत्कीलविश्वामित्रस्येति त्रिप्र
वरस्य २१ माण्डव्यगोत्रस्य माण्डव्यमाण्डकेयविश्वामित्रेति त्रिप्रवरस्य २२ सांकृत्यगो
त्रस्य सांकृत्यसांख्यायनकृतेति त्रिप्रवरस्य २३ सांकृतगोत्रस्य सांकृतसांख्याय
नगौरिवेति त्रिःप्रवरस्य २४ गोभिलगोत्रस्य गोभिलआंगिरसावेदेति त्रिप्रवरस्य २५
सावर्णिगोत्रस्य सावर्णियमजामदस्यफलतंहेति त्रिप्रवरस्य २६ हरिकर्णगोत्रस्य हरिकर्ण
ऋतकृष्णघृतेति त्रिप्रवरस्य २७ गालवगोत्रस्य गालवतपकुपलाशीति उपकालितज
येनेति त्रिप्रवरस्य २८ दालपमनुस्यदालपउपमनुवशिष्टभारद्वाजइंद्रप्रमुदीते
तिपंचप्रवरस्य २९ वीहलगोत्रस्य वीहलकर्णविकार्णेति त्रिप्रवरस्य ३० कु
शिकगोत्रस्य कुशिकाविहकाशेति त्रिप्रवरस्य ३१ संरवत्तिरिवखगोत्रस्य संरवत्ति

33

गा॰प्र॰

३३ त्रित्रिशिशिवैशंपकेति त्रिप्रवरस्य ६० मौद्गल्यगोत्रस्य मौद्गल्यभार्गवांगिरसेति त्रिप्रवर
स्य भल्लाडुकास्य गोत्रस्य भल्लावुकार्यसारगोत्रस्य वाशिष्ठेति त्रिप्रवरस्य ६१ उपम
न्युगोत्रस्य उपमन्युकपिलविरजोति त्रिप्रवरस्य कनचकपद्गोत्रस्य कनचकपद्म
ब्रत्सदेवलेति त्रिप्रवरस्य ६२ कलावमगोत्रस्य च्यवन स्सारस्वतेति त्रिप्रवरस्य॥
शशाहरगोत्रस्य शशहरकौशिकजामदग्नेति त्रिप्रवरस्य ६३ नैध्रुगोत्रस्य वैपाङ्गु सांकृ
तिम्राएयेति त्रिप्र॰ शाकुटायनगोत्रस्य शाकटायनाङ्गिरसंगृतिसेकस्यपपंचेन वैशम्पा
यनेति पंचप्रवरस्य ६४ इति वैश्यपक्षगोत्रनाम ततीयस्याथ वर्णस्य गोत्राणां सिद्धमभवः
षोडशानां च विज्ञेयो गर्गादीनां द्विजन्मनां १ गर्गोथ गोत्रमस्त्रैव सर्वधर्मप्रवर्तकौ प्रव
रापंचपूर्वस्य त्र्यञ्चापरस्य गोत्रिणा २ भौत्तको मुद्गलप्रोक्त सर्वधर्मार्थसिद्धये छतेच
त्रिप्रवरो ज्ञेयो ब्राह्मणानिर्मितास्तथा ३ तित्तिरोथ शमाधरा सांगुरिस्त्रवाशिष्ठकः एतेचा
न्येथ विख्याता त्रिप्रवराः प्रकीर्तिताः ४ न्यगिकोजित्वरस्त्रैव गोभिल्लस्तथा विश्रुतः॥
एते द्विजवराः ख्याताः स्तु गोत्रा वैश्यकर्मिणः ५ धौम्राख्यस्त्वतो ज्ञेयो याज्ञिकोग्निर्दक्षिणः नाम

३३

र्च्यवनभार्गवजामदग्न्याप्नवानेति पंचप्रवरस्य ४६ याचर्ष्णिगोत्रस्यैवमेवप्रवरस्य वृ
हस्पतिगोत्रस्य वृहस्पतिकपिलगोत्रऐति त्रिप्रवरस्य ४७ आङ्गिरागोत्रस्य आंगिरसव
शिष्टवार्हस्पत्येति त्रिप्रवरस्य ४८ कांचनगोत्रस्य आप्नवत्स्यदेवलदेवराजेति त्रिप्रवरस्य
भारद्वाजगोत्रस्य भारद्वाजआंगिरसवार्हस्पत्येति त्रिप्रवरस्य ४९ विश्वामित्रगोत्रस्य
विश्वामित्रमरीचिकौशिकेति त्रिप्रवरस्य ५० कौशिकगोत्रस्य कौशिकात्रिजमदग्नि
ति त्रिप्रवरस्य ५१ जमदग्निगोत्रस्य जमदग्निवासिष्ठोचेति त्रिप्रवरस्य ५२ आत्रेय
गोत्रस्य आत्रेयअर्चनानसश्यावाश्वेति त्रिप्रवरस्य ५३ वशिष्ठगोत्रस्य वशिष्ठात्रिसांकृ
तेति त्रिप्रवरस्य ५४ भार्गवगोत्रस्य भार्गवच्यवनाप्नवानऔर्वजामदग्न्येति पंचप्रवर
स्य ५५ शाण्डिल्यगोत्रस्य शाण्डिल्यासितदेवलेति त्रिप्रवरस्य सांकृतिगोत्रस्य सांकृ
तिवशिष्ठ्याहावेति त्रिप्रवरस्य ५६ कृष्णात्रेयगोत्रस्य कृष्णात्रेयाप्नवनसारस्व
तेति त्रिप्रवरस्य ५७ शौनकगोत्रस्य शौनकवाशिष्ठपाराशरेति त्रिप्रवरस्य ५८
हरितगोत्रस्य हरितदेवराजविश्वामित्रेति त्रिप्रवरस्य ५९ कौण्डिन्यगोत्रस्य कौण्डि

३५ त्वावचःप्राहवाक्यंपाराशरोमुनिः वत्सप्रणष्वशृणुष्वैवंसमाहितस्त्वमुनिभिर्मेदितं ३ अन्हिके
सर्वभूतानांयेनसंजायतेशुभं प्रातरुत्थायनित्यंहिकुर्याच्छौचंतुनोदितं ४ नरोनुस्मरेच्छ्री
शेषामानकरणोदयस्तंभवे तत्रोत्थायविशेषेणस्मरेत्तुनारायणंविभुं ५ प्रणम्यगुरुं के
न्तितंचाब्राह्मणादेब्रह्मपिणः पंचदेवात्समस्तभस्यसर्व्वेभ्यस्तत्रपुरीततः ६ पुण्यतीर्थेव
त्तोकेचैतन्मतीर्थप्रशंसनं पर्यंकान्नतउत्थायगच्छेत्तन्वजस्ताशये ७ नैतायांब्रुजेग्राम
वहिःसोदकभाजनः दिवासंध्यासुकर्णस्थोब्रह्मसूत्रउदङ्मुखः ८ रात्रौतुदक्षिणे
नैशिशिरःप्रावृत्यवाससा वक्त्रंनियम्ययत्नेनष्ठीवनोच्छ्वासवर्जितः ९ कुर्यान्मूत्रपु
रीषेतुगाभौवैदासिण्मुखः गृहीताशिस्तवोत्थायगृहीतम्न्त्रविस्मार्त्तिकः १० गंधलेपक्ष
यकरंशौचंकुर्यात्तुद्वितः पंचपाणौदशैकेस्मिनुभयोःसप्तमृत्तिकाः ११ एकालिं
गेपंचगुदेतिस्रोवामेदशचोभय हिसप्तपादयोःपंचगृहीणःशौचमुच्यते १२ एतद्द्वि
त्रिगुणंप्रोक्तंब्रह्मचारिवनस्थयोः यतेश्चतुर्गुणंरात्रौतदर्द्धंशौचमाचरेत् १३ तद
र्द्धमपिमार्गस्थःस्त्री... तदर्द्धकं शौचहीनस्य... सर्वास्तानिःफलाःक्रियाः॥ राम ३५

मैत्रेयस्तस्य विख्यातः पाराशरकृपान्वितः ६ कौशिकविद्वत्तस्मै मौकत्तीसैसर्वदेहिनां॥
निर्म्मितो ब्रह्मणा पूर्वं हितं वै जगतः स्वयं ७ इत्येतेप्यथ विज्ञेयो गोत्राणां षोडशः क्रमात्
निवृत्ता चुल्लवाक्येन वैष्णवं यान्ति परां गतिं ८ य इदं शृणुयान्नित्यं पठते चात्रसमन्वितः॥
पश्चाद्विष्णुलये तत्रलोकान्तस्य धर्म्मः। स्थिरो भवेत् ९ इदं स्वस्त्ययने श्रेष्ठं स्वधर्म्मे सानु
कीर्त्तितं इदं यशस्यमायुष्यं कात्तौ पुण्यप्रवर्त्तकम् १० एतस्मात्पाठकस्मात् सुविस्तुःपी
तो भवेत्ध्रुवः नतुष्टास्त्वच्छायामेतपुस्तके यत्रतिष्ठति ११ धन्यास्ते कृतधर्म्मास्ते वि
ष्णुप्रीतिकराश्च ये पाराशरस्मृतिं धन्ये ये पठंति मुदान्विताः १२ कत्ताचास्मिन्नकृहो
ये कर्म्मभ्रष्टास्तस्मात् द्विजाः वैश्यास्त्वम्भदेशेषु सदाचरा भवंति च १३ न तत्स्मृद्गास्त्र
विज्ञेया कास्यपाश्चैकगोत्रिणः संवंधेन तथा तैश्चैकुर्यान्सैवं प्रकीर्त्तिताः १४ इति पारा
शरे धर्म्मशास्त्रे कलियुगे चतुर्वर्णे गोत्रकथनं नाम त्रयोदशोऽध्यायः तं नारायणा
शम्भूतं पाराशरं द्विजर्षभं पितर्घोसस्वकल्पो निक्लपाकुरुमेपिप्रभो १ क्रौंचाचार्य
था योग्यं नित्यं नैमित्तिके विभो देशकालविधानेन यथाशुचि स्वचाप्यते २ इतिक

वासमासत्रा ना स्वधर्मस्य च पालनं स्वधर्मपालने शक्तः तस्य मोक्षो हि हस्तयोः २६ प
रधर्मरतो यो हि तस्य नास्तीह किंचन स्वधर्मेण परित्यक्ता ब्राह्मणाचारसमन्विता २७ ते
षां स्पर्शेन कर्त्तव्यं कृत्वा चामेद्यथाविधिः गुरुर्बुद्धिः शिवो विष्णुर्ब्रह्मा सो गुरुर्विनायकः स्व
यंभ्विका तथा वह्निः शिवो विष्णुर्द्विजोत्तमः सप्त पुर्यो ऽखिला देवा देव्यः सर्वे चतुष्टका २८
कुलदेवः पुनः कृष्णो ऽच्युतानंतश्च तथाष्टकम् अयोध्या हरिकामाया काशी कांची ह्यवंति
का पुरी द्वारावती ज्ञेया सप्तैता मोक्षदायकाः अच्युतः केशवो विष्णुर्हरिः सत्यो जनार्दनः॥
३१ हंसो नारायणो ह्येव एतन्नामाष्टकं शुभं त्रिसंध्यं यः पठेन्नित्यं पापं तस्य न स्यति
३२ दारिद्रं तस्य क्षयं याति दुःस्वप्नः सुस्वप्नो भवेत् गंगायां मरणे स्नानं ह्येद्दमा तीर्थके
शवे ३३ वृद्धत्वे विद्यायां प्रबोधे च यस्मान्नित्यं पठेन्नरः इत्येते त्रिशकं नाम पठितव्यं समा
हितैः ३४ गंगाद्यानि सुपुण्यानि स्तोत्रादीनि शुभानि च एकाल्पिंगे गुदे तिस्रस्तथा वाम
करे दश ३५ उभयोः सप्तपादानि तथा स्त्रि मृत्तिकाः स्त्रश्च पादयोः अर्द्धघातः फलं नाम दः
शौचे प्रकीर्तिताः ३६ सर्वस्त्राद्रुत योष्येवं ग्रामं स्नाद्रायणेऽपि च अन्तामे दंतकाष्ठो नोति

॥जिह्वादन्तविशुद्धिं च ततः कुर्यात्प्रयत्नतः मुखशुद्धिविहीनस्य न मंत्राः फलदायकाः १५ आ
युर्बलं यशो वर्चः प्रजाः पशुवसूनि च ब्रह्म प्रज्ञां च मेधां च त्वं नो धेहि वनस्पते १६ इति मंत्र
मनुच्चार्य द्वादशांगुलयागन्ही ममी द्याक्षीरवृक्षस्य स्यात्तेपोवर्णाद्विना प्रतिपद्दर्शनो
मी च षष्ठ्यपर्के दिने तथा १७ चंद्रसूर्योपरागे च न कुर्याद्दन्तधावनं कीटकीवृक्षकार्पास
निर्गुंडी चूतवृक्षकाः १८ बदरैरंडविगंधा धावर्जयेद्दन्तधावने उद्घाटयेत्स्वच्छ
नित्यं पाणिभ्यां च शुचि शुभे १९ गुर्वादीनां स्तवं न्नाम मतामांतो च विलोकयेत् स्नाहे
पठेतु मंत्रादीन्न्दहिनायोपितथैव च २० ततो हीनकृत्नीयोयः स्नास्यो मेंत्रिसनामकं
तुर्यो ह्यतुर्विधा प्रोक्ताः यत्नः संकल्पपूर्वकः तत्र हीनः के कृतः भृङ्गो मह छब्दातिश
व्ययो तावत्कथितोत्तो केगतिः स्त्रीणां तु ताहृशी २२ तत्रैते षां तु विज्ञेयाः क्रियामंत्रै
षु राणजैः योषाख्यानि तिस्रा स्मे च तु स्ते वा समुदाहृता २३ एष धर्मः सुविज्ञेयो ना
न्यो धर्मो हि कर्हिचित् तद्विहीनातु या योषा तदुक्तं कर्म नैष्ठिके २४ हरिस्मे वा ततं
स्तासां चतुर्णामपि मोऽसदा सर्वेषामिह वर्णानां द्विजातीनां विशेषतः २५ हरिस्मे

३६ त्रिवेदुष्टाः प्रातःस्नायिजनं क्वचित् इष्टादृष्टफलं तस्मात्प्रातःस्नानं समाचरेत् ८ विमुक्तां
अहमादाय वर्षविद्वितं तं गोमयं उच्चौ देशे परिस्थाप्य त्वचमस्नानमाचरेत् १० अथविधि॥
हस्तौ पादौ बहिः क्षाल्य मृत्तिकाभिस्तथा जलैः उपस्पृश्य वहुशिष्टो जलमध्ये समाविशेत् ११
अश्वक्रान्तेति मंत्रेण तिलकं च प्रसस्तथा कुर्यात्तत्र विशेषेण संकल्पं तु यथाविधि १२ मज्जे
त्तु वाद्वाभिमुखस्नायोग्नस्या लिमंजपन्॥ उद्दिदाम्यः शुचिरोतिमंत्रेणाजलेनेमतः १३
देवखाते तथा गेहे स्नाने मित्रस्य संमुखे गंगाद्वारे ततो मंत्रं पठेत्तत्र समाहितः १४ अ
श्वक्रान्ते रथक्रान्ते विष्णुक्रान्ते वसुंधरे मृत्तिके हर मे पापं यन्मया दुःकृतं कृतम् १५ व
नात्तस्माहहि भूमिं गन्हीयात् ज्ञातनासन्नी उपविश्याचमेत्तत्र तिलकं भाल मृत्त कु
त् १६ उद्धृतासि वराहेण कृष्णेन शतबाहुना नमस्ते सर्वभूतानां प्रभवारणि सुव्रते
१७ आक्रम्य मम गात्राणि सर्वपापं प्रमोचय नित्ये नैमित्तिकं काम्ये कर्मण्येः त्रिविधा
गतिः १८॥ वैदिकेनापि मंत्रेण कुर्यात्स्नानं पुराणजे तर्पणं देवमनुष्याणां सर्वेषां
मरुतां तथा १९ पितृणां सुहृदां पूजा मृर्यादां भृतपालनं मनुष्याणां यमानां च नि राम

[illegible]

पिड्डेचापिनाम्नेरे गंडूषाद्वादशग्रासान्मुखंस्यपरिशुद्धये आम्रातकधात्रीणामेकोत्तमवदि
दौर्डुच २७ शाम्याम्भोर्गैश्चार्जुनीशाल्मलीपर्णिपित्तजं नाजादनेचनारंगं कषायकटुकंट
के २८ क्षीरवृक्षोद्भवंवापिद्युराक्तंदंतधावने इतिश्रीपाराशरेधर्मशास्त्रेशौचाचारेच
तुर्दशोध्यायः अथस्नानविधिः ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यास्त्रयोवर्णाद्विजातयःस्मृताः एषांकु
पानिषेकादिस्नानानात्रवैदिका १ प्रसंगादिएकादशीनिर्णयः अष्टवर्षाधिकोमर्त्यो
ह्यपूर्णाशीतुवत्सरः एकादश्यामुपवसेत्पक्षयोरुभयोरपि २ मुक्त्वानित्यागृहस्थस्यक
स्नानेमित्तिकास्मृता तस्मात्मुक्त्वाचकर्तव्यानत्याज्याप्नकेष्वपि ३ यथामुक्त्वागृह
स्थस्यभोगस्नेतानवर्द्धिनी मुमुक्षुभिस्तथाकार्यातेनतेनोपदेशिता ४ स्नानंकुर्यात्प्रय
त्नेननद्यादौविमलेजले तदभावेविशेषेणगृहेस्नानंप्रशस्यते ५ प्रातःस्नानेचरिता
चस्तुष्यतीर्थेविशेषतः प्रातःस्नात्वाहतमुक्त्वाकार्यायेमानिजःसदा ६ उत्साहमेधासौ
भाग्यरूपसम्पत्प्रवर्तकं मनःप्रसन्नताहेतुःमुख्यस्नानंप्रशस्यते ७ प्रातःस्नाने-
हृतेपापमलक्ष्मीग्लानिमेवच अशुचित्वंचदुःस्वप्नंतुष्टिपुष्टिंप्रयच्छति ८ नोपसर्पे

संकल्प्यापउपस्य स्वप्राणआहुतिपंचकं दद्याज्जाठरकुंडाग्नौ दर्भपाणिः प्रसन्नधीः ॰ २
सदर्भपाणिर्योदद्यात्तस्य दोषो न विद्यते केशकीटादिसंभूतः तदग्नौ यात्तु दर्भकः ३३
यावदुष्णमन्नमश्नीयान्न ब्रूयान्नगुणागुणान् भुंजते पितरस्तावद्यावन्नोक्ता गुणागुणा
: ३४ अतो मौनेन यो भुंक्ते स भुंक्ते केवलामृतं अनुपीयततः सार्द्रं तत्कपानीयमेव
च ३५ अमृतापिविधानमसीत्यवप्राश्यादकशक्तत् पातशेषं क्षिपयेत् मंत्रौ तो यमं ओ
मिमंपठन् ३६ अवक्षात्ति ... हस्तस्य दक्षिणांगुष्ठमूलतः रौरवे पुण्य निलये प
द्मार्बुदनिवासिनो ३७ उच्छिष्टोदकमिच्छन्ति मत्स्यमनुपातिष्ठतो पुनराचमनं मेधावी
शुचिर्भूत्वा प्रयन्ततः ३८ हस्तेनोदकमादाय मंत्रमेतत्तदीरयेत् अंगुष्ठमात्रः पु
रुषो गुष्ठं च समाश्रितः ३९ ईशः सर्वस्य जगतः प्रभुः प्राणाति विश्वभुक् इतीश्री
पाराशरे धर्मशास्त्रे कलियुगे भोजनादिव्यवहारे नाम पंचदशोध्यायः वंध्या
पंचविधाप्रोक्ता तासां नामानि मे शृणु अप्रजा हि भवेदेका द्वितीया चैकपत्रिका १
काकवंध्या ततो ज्ञेया मृतवत्सा तच्च मतश्रुता गर्भस्रावा तथाम्ये स्त्रवन्ता पंचवंध्याप्रकीर्तिता।। राम
३२

स्मेतत्प्रदर्शितं २० नैमित्तिकमतश्चान्यत्काम्यं काम्यमयाकृतं नित्यकर्म्मपरित्यागे प्रत्यवै
तिजनं हितं २१ नैमित्तिके तथा प्रोक्ते काम्यं काम्यकृतं भवेत् अध्वगः क्षीणवृत्तिश्च विद्या
र्थी गुरुपोषकः २२ यतिश्च ब्रह्मचारी च षडेते धर्म्मभिक्षुकाः अपि श्वपाके शुनि वा नै
वान्नं निःफलं भवेत् २३ अतिथिः पांथके ज्ञेयो रुचानः क्षतिपाठकः कामो यत्नो गृहस्था
नो बुभुक्षलोकमभिप्सितं अन्नार्थिनि समायाते याचापात्रं न चिंतयेत् भुनो च पतितानां
च श्वपचां पापरोगिनां २५ काम्यानां च कर्म्माणां च बहिरंते चिरेङ्कवि सततं ब्राह्मणानां
च भुक्तियोगे समागते २६ आमेद द्यो ह्यथा शक्त्या तद्भोज्यमप्रतं स्मृते एवं यज्ञविधाये
त्येस्वस्थबुद्धिरनातुरः २७ सत्पुष्पासनमध्यास्य भुंजीत शिशुभिः सह सुगंधिः सुम
नः स्रग्वी शुचिवासोऽद्वयान्वितः २८ प्रागास्य उदगास्यो वा भुंजीत पित्रसेवितं विघ्न
ग्राणा नमन गंनेत दुपरिष्टादयस्तथा २९ आमान विद्याने नेकत्वा प्राणायाम शुचिर्द्विजः
पाद्येयं मंडलं कुर्याच्चतुरस्रं जलेन वै ३० आदौ नकारमन्त्रोयानमध्य दण्डसमापयेत
प्रद व्याभुवः पतये भुवनपतये तथा भूतानां पतये स्वाहेभ्यु क्राम्यमोव त्तिज्ञेयो ३१

चारतस्य च ब्रह्महत्यादि शुक्रस्य तद्दुःखं तस्य जायते १५ वक्रत्वं पिच्छिलत्वं स्निग्धं च नं
भवति शोणितं योनौ नाभौ तु मूत्रं च यस्याः भवति दारुणं १६ त्रिकुट त्रिफला चैव
चित्रकं समभागकं छागीक्षीरेण पीतं च यावद्दहति शोणितं १७ ततो योनौ विशुद्धा
याद्दद्यादेतन्महौषधं रितुशुद्धौ अहतेन योनिशुद्धौ स्त्रियो भवेत् १८ अथवा शुक्र
दोषेण एवेदृशा भवति योषिता औषधं तस्य वक्ष्यामि शुक्रशुद्धिर्यया भवेत् १९ धातकी
पुष्पखदिरदाडिमार्जुनसाधितं घृतं कल्केन सिद्धं तज्जलं दत्वा चतुर्गुणं २० अने
न घृतपानेन शुक्रशुद्धिः प्रजायते ततः शुद्धे च गच्छेत् योषितां रितुसंस्थिता २१ पाव
नेतस्य कर्त्तव्यं छोप वनवार्जितं अलंतुष्टा महाचारा महात्मा सुहसकारकः २२
चतुर्वर्णीय पापं च ब्रह्महा गुरुतल्पकः सेतुदर्शनसंयुक्तः प्रायश्चित्तं कथं भवेत् २३
वेश्मद्वारेषु तिष्ठति भिक्षार्थी ब्रह्मघातकः गोकुलेषु च गोष्ठेषु ग्रामेषु नगरेषु च २४
तपोवनेषु तीर्थेषु नदीप्रस्रवणेषु च पर्वतं सर्वतीर्थानि पुण्यं गत्वा तु सागरं २५ दश
योजनविस्तीर्णां शतयोजनमायतं रामचंद्रसमं देवं नत्वा संचप्रसंचितं २६ श्री॥

२ आस्वापंचविधानंच निष्कृतिः समुदाहृता हरिवंशोरुद्रजपः शांतिस्तस्य विनायकः ॥
३ चतुष्क्रियाततो ज्ञेया औषधं योनिमुद्रिकृत् मुद्रमुद्रिमतो ज्ञेयो औषधं पुत्रदस्तथा ४
यस्या वा नहतं पुष्पं यस्या न विद्यते तस्या योनौ करे मूलं तनुचारन शोणितं ५ औषधंत
स्ववस्यामियेन संपद्यते शुभं कदम्बवृन्तौ मूलं विल्वमूलं च वृद्धिमान् ६ समभागं च स
पिष्ट्वा गोदुग्धेन पाययेत् त्रिरात्रं पंचरात्रं वा यावद्धृति शोणितं ७ उन्मत्तादिगणं चाथ
पाययेत् गुत्वाम्बुना ततो योनौ विमुद्रायां रवादेतन्महौषधं ८ विधिवत्तत्स्मरणान्
त्तेहुग्धेन सह पुत्रदं यस्या यदि वतपुष्पफलं तस्या न विद्यते ९ जंबुकफलवद्धापिय
स्यावहति शोणितं कटीमूलं मवेहेहे जठरे मूलमेव च १० औषधं तस्य वस्यामियेन मा
त्तभते सुखं पष्टीमधु समं कृत्वा अजाक्षीरेण पाययेत् ११ ततो योनौ विमुद्रायां दद्या
देतन्महौषधं श्रवणे हरिवंशस्य महापातकनाशने १२ आश्लेकदु पात्स्वीं जायते
पुत्रमुत्तमं च कृष्णवा विशेषेण वैद्यकेन मुमेन च १३ शान्तातस्य जपेणास्य पुत्रो भव.
ति नान्यथा औषधेन मद्युक्तेन तस्य सिद्धिर्न संशयः १४ पूर्वजन्मकृतात्पापादना

पा॰ स्मृ॰
५९

३१

ज्वनिवासिनो पतिष्यारासरे धर्म्मे नात्येषांतु भवेत्क्वचित् ३८ केवलस्य गतौ हि च भक्तिर्वि
ह्योतथापरा धर्म्मः पारासरे ह्योभे सर्व्ववर्ण्णसमाश्रयः ३९ स्वभवृत्तदेहसंयोगः प्राणि
नो चलितापिह सेव्यः पारासरो धर्म्मः कृतमायुज्यानुसेवनो ४० एतस्य रासरे ऐव श्लो
कानां मेचसंख्यया सहस्रं तद्विजानीयात् धर्म्मशास्त्रसमुच्चये ४१ इदं व्यासकृतं शा
स्त्रं धर्म्मशास्त्रसमुच्चये आचारस्थानि पुण्यानि मोक्षधर्म्मे स्थितो हितः ४२ गृहस्यसोत
मो धर्म्मस्तु नास्ति नास्ति पुनः पुनः सर्वतीर्थफलं तस्य यथोक्तं तस्य पालयेत् ४३ भ्रष्टा यु
क्तो भक्त्या योषां दद्यात् शांतिरभूयकाः तिलदायी च यो दद्यात् सत्यवादी पुनः पुनः ४४
य इदं शृणुयान्नित्यं पठेच्चात्यधर्म्मवित् पश्चापि श्रावयेत् श्लोकान् तस्य धर्म्मः स्थिरो भवेत् ॥
४५ इदं स्वस्त्ययनं श्रेष्ठं वर्ण्णधर्म्मप्रकीर्त्तितं इदं यशस्यमायुष्यं कलौ पुण्यप्रवर्त्तकं ४६
एतस्मात्पाठकस्याशु विष्णुः प्रीतो भवेत् ध्रुवः न दुष्टो भक्तत्रयाम्यांति पुस्तकं यत्र तिष्ठति
४७ धन्यास्ते कृतधर्म्मास्ते विष्णुप्रीतिकराश्च ते पारासरीं स्मृतिं धन्यां ये पठंति मुदान्विताः
४८ कलिकाले हतानां च सर्व्वेषां धर्म्मरक्षणं नातःपरतरो न्यायः हि पारासरकृतादिह ४९ ना
इति श्री पारासरे धर्म्मशास्त्रे कलियुगे समुद्धरणानादि महापातक प्रायश्चित्त नाम षोडशोऽध्यायः ॥

40

सेतुं दृष्ट्वा समुद्रस्य ब्रह्महा गुरुतल्पगः मुच्यते पापकान्सर्वान्कृतघ्नो नैति निष्कृति
२७ ब्रह्महा जायते शुद्धिः स्नानगाहन्महोदधिं यजेतवाश्वमेधेन स्वर्ज्ञानं पृथिवीप
तिं २८ कृत्वा प्रस्नानततो वेश्मवसथं चोपसर्पति धारयेद्भस्म पात्राणि भोजनं च विशे
षतः २९ सपुत्रैः सह भृत्यैश्च कुर्यात् ब्राह्मणभोजनं गवां चैक शतं दद्यात् चतुर्वि
शतयः स्त्रियी ३० त्यजेत्पर्युषितं चान्नं पिण्डं पक्वं फलं विना हरेर्निवेदितं यास्यं शोधि
तं वै श्वदेविकैः ३१ पिण्डमन्नं जलं चोक्तं न कुर्यात् निशि कर्हिचित् तदन्नं किल्वि
षं प्रोक्तं तज्जलं रुधिरोपमं ३२ पंचभूतो कृतं पिण्डं त्यजेयुक्तान्विशाम्बुच यत्कृतं वै
श्वदेवे च अग्निहोत्रविधौ गतौ ३३ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन निशापाकं परित्यजेत् कल्ला
वस्मिन् युगे धन्ये सर्वे धर्मे वहिष्कृते ३४ येत्वत्र सदाचारा स्वधर्मा निरताजनाः॥
पराशरवचःपूतास्तेषां मुक्तिः करे स्थिता ३५ येत्वत्र निधनं जाताः स्वधर्मे समत्तेक
ताः तेषां लोकद्वयं जातं वचसास्मे महर्षिपः ३६ तुर्ये युगे चये केचित्पापकृता भवे
तिच तेषां पिण्डद्वयं नष्टं स्वपुत्रस्य च मुखं यथा ३७ निर्वाणपादमोक्षाणं कृत्स्नाम्